

DOWN TO earth

 milieudefensie
anders kijken, anders kiezen

Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 5 | oktober 2014

25

De strijd om de petfles

Statiegeld of zwerfafval?

WINDMOLENS

**Op zoek naar het recept
voor draagvlak**

PIETERBUREN

**Zeehondjes horen
in zee**

NAOMI KLEIN

**Pleit voor nieuwe
klimaatbeweging**

Groen door stikstof

Wat gebeurt er als er te veel stikstof in het milieu terecht komt? Nou, dit dus. Deze man worstelt met de heftige algengroei in zijn kwekerij voor zee-komkommers en zee-oren, langs de kust bij Qingdao stad. Langs de hele Chinese kust is afgelopen zomer een algen-explosie uitgebroken, die zonlicht en zuurstof in het water wegnemen, met grote dode zones tot gevolg. De alg woekert dankzij een overdaad aan stikstofhoudende (kunst)mest die uit de landbouw via rivieren voor de kust terecht komt.

Het WNF noemt stikstof één van de grootste en onbekendste bedreigingen voor biodiversiteit, en financiert sinds kort een leerstoel Integrale Stikstof-studies aan de VU, die ingevuld wordt door hoogleraar Jan Willem Erisman, directeur van het Louis Bolk Instituut voor duurzame landbouw, voeding en gezondheid. Eerder werd zijn leerstoel gefinancierd door Energieonderzoek Centrum Nederland.

Tekst Annemarie Opmeer Beeld Imagine China / Hollandse Hoogte – Yang tongyu

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

1. Vincent Bijlo, column. 2. Michiel Bussink, column Recept. 3. Kris de Decker, column Lowtech. 4. Marten van Dijk, freelancer 5. Renée Gubbels, illustraties. 6. Freek Kallenberg, redactie. 7. Wendy Koops, media. 8. Nienke Oosterbaan, rubriek Doe Het Zelf. 9. Anne-Marie Opmeer, hoofdredactie 10. Harry Perrée, freelancer. 11. Marjan Peters, art-direction en vormgeving. 12. Bas van der Schot, cartoon 13. Thomas van Slobbe, column. 14. Myrthe Verweij, kort internationaal, freelancer. 15. Dinand van der Wal, fotografie 16. Han van de Wiel, freelancer.

‘Hoezo geen beton?’

De bouwlobby traineert al een kwart eeuw duurzaamheid door het met een ton aan rapporten ‘weg te professionaliseren’, zegt Thomas van Belzen, Cobouw journalist.

18 Statiegeldsoap

Afkoping, chantage? In de strijd om de petfles wordt geen middel geschuwd. Recycling, met of zonder statiegeld, is big business waarin verschillende bedrijven en branches tegengestelde belangen hebben.

24 Het nieuwe Pieterburen

De beroemde zeehonden-crèche beleeft een roerige periode na een bestuurs- en beleidswisseling. Kamp Lenie staat tegenover het Nieuwe Pieterburen. “Wij willen het beste voor het dier, en dat is de zee.”

14 Strijd tegen Brusselse achterkamertjes

In hartje Brussel legt Erik Wesselius al zeventien jaar de lobbypraktijken bloot van Europese bedrijven en overheden. Dat is hard nodig. “Veel lobbyisten lopen veel langer rond dan de meeste Europarlementariërs. Ze kennen alle trucjes.”

23 De Activist – Groene opvoeders

Er is bijna geen levensfase waarin je zo bestookt wordt met reclame en adviezen als die waarin je een baby krijgt of hebt. Jonge ouders worden op slinkse wijze gemanipuleerd en overgehaald tot de aankoop van allerlei onduurzame spullen die worden aangeschreven als onmisbaar bij het grootbrengen van je kind. Als ouder heb je de neiging te denken ‘het hoort er nu eenmaal bij’. Maar is dat zo? Kan het ook groener, duurzamer, minder commercieel? Ja. Deze keer in De Activist:

mensen die opvoeden heel anders benaderen. Voor de geboorte van je kind kun je dankzij Chantal van den Bossche van Een Veilig Nest zorgen voor een veilige kinderkamer, vrij van schadelijke stoffen in stoffering en speelgoed. Als je baby er is vraag je de duurzame babydoos cadeau, die Tamara Hijn en Anna Schoemakers ontwikkelden. En met je peuter ga je lekker naar buiten, op zoek naar echte ervaringen, zonder merknaam, met Anna Vehof van Buitenspeken Natuurlijk.

Tekst: Merel van Goor den Held
Beeld: Dinand van der Wal

28 Naomi Klein’s klimaatlessen

Na jarenlange desinteresse is het klimaat weer terug op de politieke agenda. Dat moet ook, stelt Naomi Klein, want de komende twintig jaar zijn bepalend voor het leven op Aarde. “Lukt het ons afscheid te nemen van het fossiele kapitalisme?”

32 Gezocht: draagvlak voor windmolens

Windmolens op land zijn hard nodig om onze energievoorziening te verduurzamen. Maar steeds vaker liggen omwonenden dwars. Toch zijn er ook windmolenplannen die wél in vruchtbare aarde vallen. Wat is het recept voor draagvlak?

en verder

- 06 Voorwoord
- 06 Brieven
- 07 Bas van der Schot
- 07 Onder Vuur: Dierpoeven
- 09 Commentaar
- 10 Kort Nederland
- 10 Vincent Bijlo
- 12 Kort Internationaal
- 21 Lowtech: Nachttreinen
- 38 Boeken: Puur & eerlijk
- 39 Media: Liefdesbrief aan de planeet
- 41 Recept: Kweeperen voor Naomi
- 42 Doe het zelf: Urban Farming
- 43 Consument: Verpakkingsvrij winkelen
- 44 Oproepen en agenda
- 45 Slobbe: De eerste hap

Falend milieubeleid

Deze maand hadden we nieuws. Tijdens de research voor het coverartikel over statiegeld (pag. 18) meldden twee directeuren van statiegeldautomatenfabrikant Tomra aan onderzoeks-journalist Myrthe Verwey dat zij onder druk waren gezet door de directeur van het Afvalfonds Cees de Mol van Otterloo. Dat fonds is door de industrie en de supermarkten opgezet om een aantal regelingen rond plastic afval uit te voeren, maar vooral, zo blijkt nu, om van dat gehate statiegeldsysteem af te komen. De Mol van Otterloo liet Tomra weten dat ze hun lobby voor statiegeld moeten staken, als ze in aanmerking willen komen voor subsidie uit zijn fonds. Chantage dus. Eerder dit najaar was het Afvalfonds er al van beschuldigd Lidl en Aldi onder druk te hebben gezet om zich net zoals de andere supermarkten tegen statiegeld uit te spreken. De voormalige Coca-Cola topman ontkent alle aantijgingen, maar staatssecretaris Mansveld moet wel een aantal Kamervragen over de werkwijze van de directeur beantwoorden.

Wat ik graag van Mansveld en haar voorgangers zou willen weten, is waarom je statiegeld überhaupt af zou willen schaf-fen? Dankzij statiegeld komt 95 procent van de gebruikte pet-flessen terug en wordt gebruikt als materiaal voor nieuwe petflessen. 95 Procent! Hoe succesvol kun je zijn? Hoe circulair wil je het hebben? Als we voortaan de petflessen bij het andere plastic afval in de oranje containers van Plastic Heroes moeten gooien, komt maar 20 procent terug. De rest van de flessen belandt op straat of in de afvalbak bij het andere afval en wordt dus verbrand. Volgens de verpakkingindustrie gaat dit percen-tage na afschaffing van het statiegeld omhoog, maar de kans dat de 95 procent wordt gehaald is nihil. Dus nogmaals: met welk doel wordt dit systeem afgeschaft?

Natuurlijk, frisdrankfabrikanten en supermarkten vinden het gedoe. En dus mogen ze na een intensieve lobby de ‘afval-stromen’ voortaan zelf afhandelen. Maar zo blijkt keer op keer, als bedrijven op milieugebied zelf iets mogen regelen komt er weinig van terecht. Zo traineert de bouwsector al 25 jaar de regels voor duurzaam bouwen (pag. 10). Want doelstellingen zijn leuk, maar zodra er regeltjes komen, verplichtingen, begint het verzet. Toch is zowel links als rechts, en helaas ook een deel van de milieubeweging, ervan overtuigd dat we het oplossen van milieuproblemen gerust aan het bedrijfsleven over kunnen laten. In plaats van dwingende normen en regels kenmerkt het Nederlands milieubeleid zich sinds de paarse jaren negentig door icoonprojecten, convenanten, keurmerken, raamovereen-komsten, studiegroepen, overlegtafels... Werkt het? Dat niet. Van Europees koploper op milieugebied zijn we inmiddels een van de slechtste jongetjes van de klas. Dankzij de succesvolle lobby van het bedrijfsleven en een Kamer die hen op hun blauwe ogen gelooft.

Freek Kallenberg, redacteur

Wil je iets kwijt? Schroom niet en schrijf ons. We houden ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: redactie@downtoearth-magazine.nl of per post: postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

Aarde met een A

Gaat *Down to Earth* Aarde ook met een grote A schrijven, net als bijvoorbeeld Jupiter, Mars en Venus? Nota bene onze prachtige eigen planeet Aarde wordt formeel nog met een kleine a geschreven. De grondbetekenis van aarde wordt natuurlijk met een kleine a geschreven; dat is gelijk een logisch onderscheid.

Jan Juffermans

Reactie: Goed idee! Ook wij schrijven Aarde voortaan met een A.

Verre reizen

Ik lees het septembernummer met genoegen en wordt geactiveerd om zelf nog meer te doen. Tot ik het interview met Jan Jonker lees. Eveneens goede tips en analyses. Maar dan zie ik zijn biografie. Hij is gasthoogleraar geweest in Nottingham, Aarhus, Barcelona, Nancy en Toulouse en doceert binnenkort een week per maand in Toulouse aan de Business School. Gaat hij daar op de fiets heen? En als ik dan lees dat volgens Jonker duurzaam *business* is, weet ik wel voor wie dat in ieder geval geldt. Het doet mij denken aan een kreet van lang geleden: links lullen, rechts vullen!

Hilbert Post

Consument

Meerdere mensen wezen ons erop dat de slimme thermo-staat op de consumentenpagina in het septembernummer ervoor kan zorgen dat mensen meer verbruiken, omdat zij de verwarming juist eerder aanzetten. De fietslamp op zonnestroom, zo schreven twee mensen ons ook, kan waar-schijnlijk beter vervangen worden door een LED-lamp op de dynamo.

Ga toch vissen!

Na de column van Nienke Oosterbaan over het zelf vangen van vissen, kregen we een boel brieven op de redactie. Een selectie uit de reacties: “We hebben geen vis en vlees nodig om gezond te blijven”, schrijft Lizet Kraal. “Ik vind het een treurige zaak dat Milieudefensie de in het wild levende vissen nog louter als voedsel voor de mens lijkt te beschouwen en niet primair als dieren met een eigen

Schot

intrinsieke waarde die we met respect moeten behandelen en zoveel mogelijk ongestoord hun leven moeten laten leiden in hun leefmilieu”, schrijft Ton Dekker van Stichting Vissenbescherming. Ed Destrée schrijft: “Milieudefensie is geen diervriendelijke organisatie. Ik verwacht dan ook niet dat u veganisme en vegetarisme aanprijst, hoe wenselijk dat ook zou zijn. Ander-zijds: met de wreedheden van vlees- en viseters wens ik niet geconfronteerd te worden.” Bij deze de geruststelling dat de artikelen in het magazine niet de mening van Milieudefensie vertegenwoordigen. Bovendien is dit de vrijheid van de columnist. Wij beslissen om soms dergelijke stukken te publiceren, omdat niet ieder-een dierloos eet en het realistisch is te tonen dat dat bete-kent dat je daar een dier voor doodt.

Onder Vuur Dierproeven

Dierproeven op labradors, dát raakt mensen. Wel 127 duizend mensen ondertekenden de petitie die aan Universiteit Maastricht werd aangeboden door de Anti Dierproeven Coalitie. Daarin werd opgeroepen te stoppen met onderzoek, onder andere gefinancierd door de British Heart Foundation, waarvoor bij 39 labradors hart-falen wordt opgewekt om betere therapie voor menselijk hart-falen te onderzoeken. Wij belden met Albert Scherpbier van de Universiteit Maastricht. Hoe is het om deze petitie te ontvangen? “Het is geen leuk gevoel, dat kan ik zeker zeggen. Het heeft ook een goede kant, het dwingt ons om beter uit te leggen wat we doen, en waarom. Als wetenschappers denken we daar niet zo aan.”

U heeft de proeven deels stilgezet, maar besloten niet te stoppen? “Toen we bedreigingen binnenkregen hebben we besloten ons terug te trekken uit het publieke debat en tijd te creëren om na te denken. Wij kiezen niet zomaar voor dierproeven, en zeker niet met honden. Dat doen we alleen als het niet anders kan.”

Geen van de labradors overleeft dit experiment, waarom krijgen ze geen tweede leven? “In veel gevallen kan dat, maar in dit geval niet. Wij willen ook onderzoek doen aan het hartweefsel. Daarbij is de schade aan het dier zo groot dat het milder is het niet verder te laten leven.”

Tegenstanders zeggen dat dit onderzoek gedaan kan worden zonder dieren? “Dat is op dit moment niet zo. Onze focus ligt op het gezond maken van mensen. Men wordt steeds ouder, krijgt vaker gebreken aan het hart, en als je daarvoor behandelingen wilt ontwikkelen moet je testen. Sommige van die onderzoeken kunnen alleen met dieren. De werking van pacemakers berust op de samenwerking van verschillende delen van het hart. Dat kun je niet in cel-kweek onderzoeken.”

Wat vindt u als mensen zeggen dat dierproeven zielig zijn en dat reden moet zijn om te stoppen? “Er zijn mensen die zeggen dat je nooit dieren moet gebruiken. Ik begrijp waar-om, en ik zie dat dat komt vanuit hun passie. Ja, dierproeven kunnen zeker zielig zijn. Als we met z’n allen geen dierproe-ven meer willen, dan moeten we de discussie daarover eens echt gaan voeren. En dan moeten we ook eerlijk praten over consequenties. We moeten realistisch zijn: als je geen dier-proeven meer wilt, zullen we sommige onderzoeken niet meer kunnen doen, of die proeven direct op mensen moeten doen. En dankzij nieuwe ziektes en de vergrijzing is stil-stand in medisch onderzoek achteruitgang.”

Tekst Annemarie Opmeer

“Bouwlobby traineert al 25 jaar regels voor duurzaam bouwen”

Commentaar

Dat zegt politiek journalist Thomas van Belzen van het dagelijkse bouwblad Cobouw. Tekst Harry Perée Beeld Merel van der Ham

“Al 25 jaar verzet de bouwlobby zich succesvol tegen overheids-eisen rond duurzaam materiaalgebruik”, aldus de flaptekst van *Duurzaamheidsoorlog* van Thomas van Belzen, politiek journalist bij *Cobouw*. In de kantine van het kantoorgebouw op een Haags bedrijventerrein waar de krant redactie houdt – met uitzicht op de ministeriële bestuurstorens in het centrum – legt Van Belzen uit dat een zwalkende overheid een makkelijke speelbal is van de gevestigde bouwindustrie.

Tussen welke partijen woedt de duurzaamheidsoorlog waar je over schrijft?
“Enerzijds de bouwindustrie, de gevestigde orde, en anderzijds de partijen die iets willen veranderen. De overheid wil in 1989 iets met duurzaamheid en bouwen. Zodra er regeltjes komen, begint het verzet. Maar het is ook een oorlog tussen de producenten onderling. De ene maakt isolatiemateriaal van bergen (steenwol, HP), de ander van schapenwol, weer een van EPS, een aardolieproduct. Onderling bestoken die elkaar met rechtszaken en intimidaties. Zodra de een iets roept, zegt de ander: dat klopt allemaal niet.”

Soms werken ze juist allemaal samen, zegt Van Belzen: “Tegen de overheid is er een aantal keren een massale bouwlobby geweest waarin is gezegd: ‘stop er maar mee, want het is niet eerlijk of het is niet wetenschappelijk genoeg of het is te wetenschappelijk of er is geen draagvlak voor’. En dat gebeurt dan ook. Nu zijn er wel regels. Als je bouwt, moet je een milieuprestatieberekening maken. Maar wat er vervolgens uit die

berekening komt, maakt niet uit. De minister zegt: ‘de aannemer moet er mee oefenen’. Zolang je geen eisen hebt, maakt het geen bal uit wat je bouwt of ontwerpt.”

Waarom heeft het zolang geduurd voordat regels voor duurzaam bouwen van de grond zijn gekomen?
“Het is snel technisch en ingewikkeld en dan zegt men: ‘de bouw moet maar zelf bepalen hoe men het bereikt’. Maar zodra je dat doet en natuur- en milieuorganisaties zijn in die debatten niet aanwezig, maken de grote partijen die een belang te verdedigen hebben de regels. De bouwindustrie wil niet dat je producten vergelijkt. We bouwen in Nederland

veel met beton, bijvoorbeeld. Halverwege de jaren negentig werd gezegd: beton is goed voor de fundering, maar als je een paar muurtjes bouwt, hoeft dat niet met beton, want dat kost ontzettend veel CO₂-uitstoot. Dat stond letterlijk in de eerste regels van duurzaam bouwen: ‘beton alleen bij de fundering gebruiken’. Maar als jij miljarden verdient met beton en dan zegt opeens een of andere stuurgroep of stichting: ‘niet meer gebruiken’, dan snap je wel dat de branche gaat zeggen: ‘hoezo dan? En hoezo kurk en schapenwol wel?’ Op een gegeven moment stonden exotische producten overal goed op, maar beton, staal, lood, zink en kunststoffen stonden er allemaal superslecht op. Toen gingen de betonbranche en Brinkman (toenmalig voorzitter Bouwend Nederland) op bezoek bij staatssecretaris Tommel en zeiden: ‘dat is gewoon discriminatie. Hoe kun je nu zeggen dat beton niet duurzaam is en hout wel? Daar moet een goede formule voor komen’. En dan begint het ...”

Begint wat?
“Dit rapport zegt dit, dat rapport dat, en dan komen er zoveel nuances in dat je een slap aftreksel krijgt van wat je eigenlijk wil. Dat is de vijand van duurzaamheid. Jacqueline Cramer (ex-minister) zegt dat duurzaamheid weggeprofessionaliseerd is. Dat heeft niks met sjoemelen te maken, dat is puur defensief optreden en een overheid die zegt: shit, nu snap ik er ook geen bal meer van.”

Anno nu berekent de ontwerper met behulp van de Nationale Milieudatabase de duurzaamheidsscore van een gebouw. Die score is een optelsom van de score van alle individuele producten

die een gebouw bevat. De productscores zijn gebaseerd op levenscyclusanalyses (lca) in de database, aangeleverd door producenten.

Werkt dat goed, die database?
“Nee. Er staan veel te weinig producten in, iets van 700, terwijl er miljoenen bouwproducten zijn. Heel veel informatie uit Nationale Milieudatabase is niet transparant. Als de betonbranche zegt: wij zijn duurzaam en dat volgt uit alle informatie die wij hebben opgevraagd, maar ik weet niet welke informatie is gebruikt...”

Je beschrijft in je boek dat je op bezoek gaat bij architect Renz Pijnenborgh, die al dertig jaar ecologisch bouwt. Door de accumulerende massakachel van leemsteen is het snel behaaglijk in zijn houten huis met lemen muren, zonder PUR en met amper beton. Is dat de kant die duurzaam bouwen eigenlijk op moet?
“Mensen als Pijnenborgh hebben een verhaal. Waarom moet je die en die keuze maken? Ze proberen verspilling tegen te gaan, ze proberen zo te bouwen dat je het weer uit elkaar kunt halen. Dit soort mensen wil alles wat ze gebruiken opnieuw kunnen gebruiken. Ik denk dat duurzaamheid zich niet in een formule laat vangen. Wil het een succes zijn dan moet het sowieso begrijpelijk zijn. Als je zegt: dit hout komt uit Scandinavië en elk jaar worden er X bomen gekapt en komen er weer X bomen bij en het transport is X kilometer, dan werkt dat beter dan een cijfertje 1,2 voor duurzaamheid.” □

Duurzaamheidsoorlog. Over geld, macht en idealen is verschenen bij BIM Media BV.

Deprimerende lichtpuntjes

Ik keek RTL Nieuws en toen kwam een item voorbij over een van de vreselijkste berichten: we zijn 52 procent van de wilde dieren verloren in 40 jaar... Twee En Vijftig. Even knipperde ik met mijn ogen en toen zag ik Johan van de Gronden van het WNF op een Groningse polder staan, vertellend hoe goed het gaat in Nederland. Zat ik in een ander nieuwsitem? Wacht. Nee. Dit waren de ‘lichtpuntjes’!

Ah, ja, lichtpuntjes. Ze verdienen blijkbaar de spotlight als we het over – bijzin! – het verlies van *de helft van het leven op aarde* hebben, want mensen zouden er wel eens depressief van kunnen worden. Dat moet je niet willen, naast Syrië en de beursberichten, laten we hier gewoon een lichtpuntje van maken. Lepelaars!

Weet je waar ik nou depressief van word? Lichtpuntjes. Zeker als ze nergens op slaan. Soortendiversiteit, zo zegt het rapport, neemt af dankzij groeiende bevolking in arme landen, maar natuurbescherming werkt! Zie tijgers in Nepal en de grauwe kiekendief alhier. Tof, want als het op onze Groningse polder met veel geld lukt om wat soorten in de plus te krijgen, zo suggereerde het nieuwsitem, dan moet het in Afrika toch ook kunnen!

Serius? Ben je er wel eens geweest? Nou, je tuinstoel wel in ieder geval, en je bodylotion en mobieltje ook. Zou dat het hier nu iets beter gaat, heel misschien een relatie hebben met dat het in tropische gebieden belaberd is? Tenslotte komen palmolie, tropisch hout en zeldzame aardmetalen niet uit, ik noem maar wat, de Groningse polder.

Domme Afrikanen, Aziaten en Latino’s, dat ze het niet doen zoals bij ons, behalve dan dat het hen ontbreekt aan iets essentieels: een plek om je *oversized* ecologische voetafdruk naartoe te exporteren. Ja, natuurbescherming helpt, die tijgers in Nepal worden er vast blij van dat ze niet meer de hele dag tegen dezelfde drie geursporen zitten aan te ruiken in het bos. Maar zodra dat bos meer oplevert dan tweehonderd levende tijgers, is het toch exit geurdiversiteit. Dankzij wiens geld, vraag je je dan af. Niet van arme mensen, denk ik.

Beursberichten, oorlog en het verlies van de helft van het leven op aarde zijn hetzelfde verhaal. Dat weet Johan van de Gronden, dat weet RTL Nieuws, en nu weet u het ook. Dat is geen ‘lichtpuntje’, maar ach, daar word je toch depressief van.

Annemarie Opmeer, hoofdredacteur

“Zodra er regeltjes komen, begint het verzet”

Moratorium op schaliegasboringen verlengd

Het moratorium op het boren naar schaliegas wordt verlengd tot 2016. Minister Kamp liet de Tweede Kamer deze maand weten dat het opstellen van de Structuurvisie Schaliegas – een onderzoek naar waar de boringen moeten plaatsvinden – veel langer gaat duren vanwege de vele kritische reacties. Het moratorium, dat eigenlijk aan het eind van dit jaar zou aflopen, wordt daarom verlengd met een jaar tot de structuurvisie gereed is. Dat is extra goed nieuws voor tegenstanders van de boringen, want de vergunningen die het Britse boorbedrijf Cuadrilla heeft, verlopen binnen-

kort. De vergunning voor schaliegasboringen in Brabant, die op 25 november dit jaar verloopt, zal daarom nu voorlopig niet worden verlengd. Dat geldt ook voor de vergunning voor boringen in de Noordoostpolder, die afloopt in juni 2015. Begin 2015 zal de Milieu Effect Rapportage voor de Structuurvisie Schaliegas gepubliceerd worden en is er nogmaals een gelegenheid tot inspraak. Ook wordt op dit moment gewerkt aan een aanpassing van de Mijnbouwwet. Milieudefensie en de Stichting Schaliegasvrij roepen de politiek op een verbod op schaliegasboringen op te nemen in deze wet.

Ringweg Eindhoven bedreigt Brabants Broek

De Provincie Brabant wil de noordzijde van de Eindhovense Ruit, de snelwegen rond Eindhoven, doortrekken. Het bestuur van de provincie heeft gekozen voor een goedkope variant, waarbij de eerder geplande ondertunneling ter hoogte van het Dommeldal is geschrapt. Het nu voorgestelde tracé loopt dwars over een stuk grond ten noorden van Aarle-Rixtel, genaamd Brabants-Broek. Dit stukje land is jaren geleden met donaties van omwonenden

opgekocht door Milieudefensie om de aanleg van dit wegproject tegen te gaan. Tegenstanders noemen het wegproject extreem duur en overbodig. Het lost geen verkeersproblemen op, en er zijn veel betere alternatieven. Vorig jaar nog besloot de Tweede Kamer dat eerst de maatschappelijke kosten en baten beter moesten worden onderzocht. Dat onderzoek is af en nu kiest de provincie voor de goedkoopste variant. “Dit is

ook de meest logische uitkomst, maar alleen als kosten en baten van landschap, milieu, natuur en de gezondheid van omwonenden niet worden meegenomen in de analyse”, aldus Milieudefensie. “Het te dienen doel, de eindeloze groei van het wegverkeer, staat voorop.” De milieuorganisatie zal zich samen met bewonersgroepen en lokale natuur- en milieuorganisaties blijven verzetten tegen “dit onnodig stukje natuurvernietiging”.

Energieakkoord onder druk

Er zijn nieuwe maatregelen nodig om de doelen van het Energieakkoord te halen. Dat zeggen de groene werkgevers en natuur- en milieuorganisaties in een reactie op de deze maand verschenen Nationale Energie Verkenning. De rekenmeesters van Energieonderzoek Centrum Nederland en het Planbureau voor de Leefomgeving zijn hierin onverbiddelijk: in het huidige tempo halen we de doelen niet. Het energiebesparingstempo daalt dit decennium ten opzichte van het vorige. De planbureaus schatten de totale besparing in op minimaal 19 en maximaal 61 petajoule in 2020, stukken minder dan de afgesproken 100 petajoule. Bovendien liggen zowel het duurzame energiedoel van 14 procent in 2020 als het doel van 16 procent in 2023 buiten bereik. Als het tegen zit komen we in 2020 zelfs maar op 10,6 procent uit. Volgens de groene organisaties zijn aanvullende maatregelen nodig om de doelen te halen. Bovendien moet er meer vaart worden gemaakt met

de uitvoering van de bestaande maatregelen. De Nationale Energie Verkenning laat zien dat de bestaande maatregelen voor energiebesparing in de gebouwde omgeving, het verkeer en de industrie niet toereikend zijn, zelfs als deze maximaal worden uitgevoerd. Een meer structurele aanpak is nodig, met ook nieuwe, steviger maatregelen. De organisaties denken aan een subsidie op of een verplichting voor isolatie van koopwoningen. Daarmee zal ook de werkgelegenheid toenemen. Omdat het doel voor duurzame energie niet gehaald dreigt te worden, is de keus van minister Kamp alle bestaande vergunningen voor wind op zee in te trekken onverstandig: vertraging dreigt, stellen de groene organisaties. “Wind op land zal veel voortvarender door provincies moeten worden aangepakt om projecten mogelijk te maken. De verduurzaming van onze warmtevoorziening vereist een stimulans voor de investeringen in warmtenetten en het oppompen van bodemenergie.”

+++ Minister Schultz trekt hoger beroep tegen 80 km op A13 deels in. Snelheidslimiet blijft 80 op traject bij Overschie **+++** Een forse meerderheid van de Nederlandse kiezers, inclusief die van regeringspartijen VVD en PvdA, wil verplichte doelen voor het opwekken van **schone energie en energiebesparing**. Ze vinden ook dat Nederland koploper moet worden in schone energie. Dat blijkt uit onderzoek van TNS NIPO in opdracht van Greenpeace **+++** Ook Microsoft, Dell en Asus gaan zich inzetten voor **duurzame tinwinning** in Indonesië en zijn daarnaast transparanter geworden over grondstofwinning **+++**

Foto: Andreas Trepte, www.photo-natur.de

Scooter van het fietspad

Minister Melanie Schultz (Infrastructuur en Milieu) wil ondanks grote weerstand in de Tweede Kamer toch Amsterdam de mogelijkheid bieden een lokale helmplicht in te voeren. Daarmee wil het gemeentebestuur in Amsterdam snorscooters van het fietspad naar de rijbaan verplaatsen. Ook andere grote steden willen het fiets-

pad teruggeven aan de fietsers. De (snor)scooters rijden te hard en veroorzaken enorm veel luchtvervuiling. Dat is niet alleen gevaarlijk maar ook erg ongezond. Milieudefensie heeft het afgelopen jaar op tientallen ‘rochelroutes’ de blootstelling van fietsers aan luchtvervuiling gemeten. Daaruit blijkt dat een scooter vaak veel

meer fijnstof uitstoot dan een vrachtwagen. Vooral het gevaarlijke ultrafijnstof en het kankerverwekkende benzeen komt in grote hoeveelheden uit de scooteruitlaten. Een paar meter afstand tot de uitlaat scheelt direct veel in de blootstelling. Door het fietspad terug te geven aan fietsers, ademen fietsers minder ongezonde lucht in.

Illustratie: Renée Gubbels

... een plofkip

“Hallo, met Plofkip, met wie?”
“Ha, Plofkip, Vincent Bijlo hier. Wat klinkt u opgewekt!”
“Ja hè, had je niet gedacht hè?”
“Nee, ik dacht dat u aan het creperen was.”
“Nee hoor, zeker niet, ik heb alleen maar ongerief.”
“Dat is toch gewoon pijn?”
“Ja, is het ook, ik heb brandwonden aan mijn poten, omdat ik in de schijt sta van mijn medeplofkippen en mijzelf natuurlijk, want ik schijt ook.”
“Dat mag niet van Europa! Waarom stapt u niet naar de rechter?”
“Ik kan niet lopen Bijlo. Haha, Europa, daar heeft mijn boer schijt aan.”
“Ja maar, in EU Richtlijn 2007/43/EG artikel 3 j. bijlage I punt 3 staat dat alle vleeskuikens permanent toegang moeten hebben tot droog en los strooisel op de vloer.”
“Ja, mooi geformuleerd, maar we hebben er geen kloot aan, niets. Weet je waarom niet? Omdat wij uiteindelijk toch dingen zijn, kapitaal, geen individuen met gevoel. Mijn pijn heet geen pijn in mensentaal, maar ongerief. Mijn industriële varkenscollega’s die niet meer op hun poten kunnen staan van ellende heten wrak vee. Doodgaan

heet uitval. Het interesseert ze uiteindelijk geen reet, ons lot. Wij leven maar 42 dagen, dus ze denken: ach, het is zo voorbij, straks hebben we weer nieuwe. En weet je wat het ook is? We zijn met te veel. Reken maar eens uit. Er zijn zo’n zeshonderd bedrijven met vleeskuikens in Nederland, gemiddeld met 75 duizend kuikens. Die gaan er na 42 dagen uit. Dat zijn er 650 duizend per jaar, per bedrijf! Reken maar uit om hoeveel dat gaat.”
“Ik ben niet zo goed in rekenen Plofkip, help me even.”
“Driehonderdnegentig miljoen. Per jaar worden hier in Nederland 390 miljoen kuikens geslacht. Dan dondert het toch niet of ik het naar mijn zin heb? Hetzelfde geldt voor de varkens. Ze hebben bijna allemaal ademhalingsproblemen in geautomatiseerde stallen, waar alleen af en toe iemand langskomt om het uitval op te halen. Wij dienen voor winstmaximalisatie.”
“O, Plofkip, wat zijn wij toch verschrikkelijk.”
“Jij zegt het Bijlo, veel meer mensen zeggen het, maar we blijven dingen. Het dier heeft geen rechten en alleen maar de plicht om geld op te brengen. Daarover gesproken, het wordt mijn tijd. Het zit er op, mijn 42 dagen zijn geteld. Tot op je bord, doeideoi!”

Vincent Bijlo

CANADA

Protesten tegen gaspijpleidingen

Onbekende activisten hebben verschillende Chevron tankstations onklaar gemaakt, meldt de *Vancouver Courier*. Dat deden ze door de vulpistolen van benzinepompen op de grond te leggen en aan elkaar vast te maken met fietsslotsen. De activisten protesteerden daarmee tegen plannen van Chevron voor de aanleg van een 500 kilometer lange gaspijpleiding. Deze Pacific Trail moet gas naar een LNG-fabriek aan de kust transporteren. Het protest tegen de pijpleiding uit zich ook op luchtiger wijze. Met een *Party against Pipelines* werd eind september een Chevron tankstation al dansend, breiend en hoela-hoepend overgenomen en tot locatie van verzet gemaakt. De activisten protesteren met hun ‘carnaval voor klimaatgerechtigheid’ tegen (schalie)gaswinning, die vaak in

gebieden van indianen plaatsvindt, en pleiten voor een omslag van fossiele naar een duurzame energievoorziening. Eerder dit jaar was ook de raffinaderij van Chevron in Vancouver al doelwit van protesten. Ruim 1.000 kilometer noordwaarts hebben Gitxsan-indianen hun gebied gesloten verklaard voor LNG-activiteiten. In het gebied heeft TransCanada een andere pijpleiding gepland, de Prince Rupert. De indianen maken zich zorgen om de gevolgen voor de omgeving, met name de zalmpopulatie in de rivieren. De actievoerders hebben een alternatief beheersplan voor het gebied van kracht verklaard, waarin geen plaats is voor LNG-activiteiten. Ze hebben de toegangsweg tot het gebied afgesloten en een permanent actiekamp ingericht.

©Greenpeace/Uffe Weng

Denemarken: Lego blokt Shell

Het is Greenpeace eindelijk gelukt: Lego stopt de jarenlange samenwerking met Shell. Met een filmpje getiteld ‘Everything is NOT awesome’, een parodie op de slogan van Lego, viel Greenpeace onlangs de samenwerking aan. Het werd het best bekeken Greenpeace-filmpje ooit. Al bijna vijftig jaar gebruikt de speelgoedfabrikant het beeldmerk van de oliemaatschappij op het speelgoed en financiert Shell dus een deel van de Lego-steentjes. Het laatste contract, dat in 2011 getekend werd, wordt volgens Lego echter niet verlengd. De fabrikant wil geen deel uitmaken van de campagne van Greenpeace tegen Shell. “We willen er zeker van zijn dat onze aandacht niet wordt afgeleid van onze toewijding om op een creatieve en inspirerende manier speelervaringen te bieden.”

INDIA

Gujarat zegt nee tegen gentech

Genetisch gemanipuleerde gewassen zijn niet welkom in Gujarat. De deelstaat is al de elfde in India waar geen gentech gewassen mogen worden verbouwd. Het besluit volgt op een uitspraak van technische experts van het Hooggerechtshof vorig jaar. Die adviseerden de overheid om een moratorium op alle gentech veldproeven in te stellen, zolang er geen duidelijke en veilige richtlijnen voor zijn. De coalitie voor

een gentech-vrij India is blij met het besluit. “Het is bemoedigend dat een belangrijke landbouwstaat als Gujarat erkent dat veldproeven betekenen dat er nieuwe, ongeteste gewassen in de natuur gebracht worden, en dat Gujarat besloten heeft vanuit het voorzorgsprincipe te handelen”, zegt een woordvoerder tegen de New Indian Express. Bron: The New Indian Express

VERENIGD KONINKRIJK

Miljardensubsidie voor Hinkley kerncentrale

Plannen om in het Engelse Somerset met miljarden staatssteun een kerncentrale te bouwen hebben groen licht gekregen van de Europese Commissie. De bouw van de Hinkley centrale gaat naar verwachting 10 jaar duren en een kleine 25 miljard Britse pond (30 miljard euro) kosten. Elektriciteitsbedrijf EDF zal voor elke opgewekte megawatt atoomstroom 92 pond ontvangen, twee keer zoveel als de huidige prijs voor elektriciteit. En dat gedurende de levensduur van de centrale, die naar verwachting zo’n zestig jaar zal bedragen.

Oostenrijk heeft intussen gedreigd de staatssteun bij de Europese rechter aan te vechten. Producenten van wind- en zonne-energie willen zich daarbij aansluiten. Ook milieuorganisaties reageren furieus. “Er is geen enkele rechtvaardiging vanuit wettelijk, moreel of milieu oogpunt, om belastinggeld om te toveren in gegarandeerde winst voor een kernenergiebedrijf. Hun enige erfenis zal een berg radioactief afval zijn”, zegt Andrea Carta van Greenpeace tegen de BBC. Bronnen: BBC, Guardian

RUSLAND

Evgeny Vitishko naar strengere strafkolonie

De Russische milieuactivist Evgeny Vitishko wordt vermoedelijk overgebracht naar een strafkamp met een strenger regime. Dat meldt milieuorganisatie Environmental Watch on North Caucasus (EWNC). Vitishko werd tot drie jaar strafkamp veroordeeld voor het schilderen van een leus op het hek dat een gouverneur om zijn privéhuus in een bos had laten zet-

ten. Ironisch genoeg bestaat het hele hek volgens de autoriteiten niet. Bronnen in Rusland vermoeden dat Vitishko wordt overgeplaatst omdat hij bezwaar maakte tegen de mishandeling van gevangenen door bewakers van de strafkolonie. Na zijn overplaatsing zal Vitishko naar verwachting minder contact met de buitenwereld mogen hebben.

Milieu- en mensenrechtenorganisaties gaan ervan uit dat de gevangenisstraf van Vitishko vooral bedoeld is om de kritiek van zijn milieuorganisatie op de gevolgen van de Olympische Winterspelen in Sochi te smoren. Via de website freevitishko.org kun je Vitishko ondersteunen. Bron: Bellona

WERELD

Schade door ‘plastic soep’ jaarlijks 10 miljard

Jaarlijks belandt er 6.4 miljoen ton afval in zee. De schade door al dat drijvende zwerfafval wordt door onderzoekers van het milieubureau van de Verenigde Naties, UNEP, op minstens 10 miljard euro per jaar geschat. Van al het afval baren minuscule stukjes plastic, de zogeheten microplastics, de onderzoekers de grootste zorgen. Micro- en nanoplastics zijn al teruggevonden in algen. “Hoe dit de

voedselketen op zee en de menselijke gezondheid beïnvloedt weten we nog niet”, vertelt een zegsman van UNEP aan persbureau IPS. “Er zijn verschillende oorzaken voor het afval in zee. De gemene deler is dat we meer consumeren, meer afval produceren en dat veel van dat afval plastic is.” Bron: IPS News

+++ **Verenigd Koninkrijk:** protest in Londen tegen sponsoring door Shell van Rembrandt-tentoonstelling in National Gallery +++ **Cambodja:** slachtoffers landroof stappen naar Internationaal Strafhof ICC +++ **Ecuador:** 500 hectare door aankopen toegevoegd aan beschermd Río Canandé natuurgebied +++ **Peru:** natuurbeschermers werken samen met vissers om zeeschildpadden te redden +++ **Congo:** vergunning van 1000 vierkante kilometer voor Zanaga ijzererts mijn, grote zorgen om laaglandgorilla’s en andere soorten +++ **Afrika:** Interpol zet milieudelicteneenheid op in Nairobi om stroperij te helpen bestrijden +++ **Zuid Afrika:** jaarlijks 2700 vroegtijdige doden door uitstoot van zestien kolencentrales +++ **Verenigde Staten:** Rising Tide Portland blokkeert treinrails voor olietransporten

onder het motto “Coal, oil, gas: none shall pass” +++ **Schotland:** groen licht voor vier offshore windparken, samen goed voor 2.3 gigawatt groene stroom +++ **Verenigde Staten:** fracking-water vervuult drinkwater, blijkt uit onderzoek van milieugentschap EPA +++ **Verenigde Staten:** schaliegas boorbedrijf Baker Hughes bekritiseerd om hypocriete ‘pinkwashing’ wegens duizend roze boorkoppen en donatie aan fonds tegen borstkanker +++ Bronnen o.a.: Rising Tide, Reuters, The Guardian, Rant On UK, Art Not Oil, MO, Mongabay, IRIN, BBC

Je hebt lobbyisten en lobbyisten. Het gros opereert bij voorkeur in de anonimiteit. Met engelengeduld proberen ze ambtenaren en politici ervan te overtuigen dat een kleine aanpassing in het beleid toch echt veel beter is – voor hun bedrijf of overheid, maar dat zeggen ze er meestal niet bij. Aan de andere kant van het spectrum staat iemand als Erik Wesselius. Deze Utrechtenaar, meer activist dan lobbyist, bindt al zeventien jaar in alle openheid de strijd aan met de onevenredig grote invloed van het bedrijfsleven op de Europese wetgeving. “De verhoudingen zijn compleet scheef. De Europese Unie laat zich veel te veel leiden door het grote bedrijfsleven.”

Wesselius (1959) werkt voor CEO, waarvan hij mede-oprichter is. Die afkorting staat niet voor *chief executive officer* (algemeen direc-

teur) maar voor Corporate Europe Observatory, een ‘uitkijkpost’ die het Europese bedrijfsleven in de gaten houdt. “Het is een bewuste woordspeling”, zegt Wesselius lachend. De uitkijkpost is gevestigd in hartje Brussel, en heeft vandaaruit goed zicht op de Brusselse instellingen, zoals de Europese Commissie (het dagelijks bestuur van de unie) en het Europees Parlement, die op een steenworp afstand liggen. CEO deelt een kantoorgebouw met onder meer Friends of the Earth Europe.

Aanleiding voor het interview is de nieuwe Europese Commissie, die naar verwachting op 1 november aantreedt, onder voorzitterschap van de Luxemburgse christen-democraat Jean-Claude Juncker. Wat valt er te verwachten van zijn nieuwe ploeg Euro-commissarissen?

Tijdens het gesprek blijkt een andere vraag

relevanter: wélke ploeg? Want de hoorzittingen van het Europees Parlement met de kandidaten leken uit te draaien op een politiek bloedbad. Wesselius: “Alles lijkt mogelijk, het is heel onvoorspelbaar geworden.” De kandidatuur van de Brit Jonathan Hill, de Hongaar Tibor Navracsics, de Sloveense Alenka Bratušek en de Spanjaard Miguel Arias Cañete lag onder vuur. Zelfs de positie van de Fransman en ‘zwaargewicht’ Pierre Moscovici stond vanwege partijpolitieke kinnesse even onder druk: de christen-democraten wilden gelijk oversteken. Als de sociaal-democraten de christen-democraat Cañete zouden afwijzen, zouden de christen-democraten de sociaal-democraat Moscovici afwijzen.

Na druk politiek overleg ging het Europees Parlement 8 oktober toch akkoord met de benoeming van alle omstreden Euro-commissarissen, op één na: Bratušek. Miguel Arias Cañete is dus de nieuwe Eurocommissaris van Klimaatactie en Energie. Volgens Wesselius is hij op deze post ongeloofwaardig. “Cañete en zijn familie zitten dik in de oliebelangen: ze hebben aandelen in twee tankopslagbedrijven, waarvan hij enige tijd bestuursvoorzitter was. Hij heeft die aandelen verkocht, maar zijn zwager is nu directeur van beide.” Tijdens de hoorzitting mompelde Cañete dat een zwager geen familie is. “Hoe kun je geloofwaardig de klimaat-onderhandelingen, komend jaar in Parijs, namens de Europese Unie voeren als je zo vervlochten bent met de fossiele industrie?” Ook problematisch vindt Wesselius de belangenverstrengeling van Cañete met de →

Erik Wesselius houdt al zeventien jaar een vinger aan de pols bij het circus rond lobby en belangenverstrengeling in Europa. De huidige commotie rond de nieuwe Europese Commissie is alweer één voorbeeld van hoe scheef de verhoudingen er kunnen liggen. Tekst **Han van de Wiel**

Beeld **Dinand van der Wal**

“Niemand weet hoe veel lobbyisten er in Europa rondlopen”

Geboren: 1959, Groningen
Opleiding: Biologie in Utrecht.
Functies: Freelance journalist.
Van **1994-1996** campaigner bij A SEED.
In **1997** medeoprichter van Corporate Europe Observatory, waar hij senior onderzoeker is. Ook in **1997**: een van de organisatoren van de eurokritische Top van Onderop in Amsterdam, tijdens de Europese top over het Verdrag van Amsterdam. Voerde in **2005** met het Comité Grondwet Nee campagne voor een Nederlands ‘nee’ bij het referendum over de Europese grondwet. Dit jaar stond hij vierde op de kandidatenlijst van de SP bij de Europese verkiezingen.
Web: www.corporateeurope.org

→ landbouwsector. Een groot deel van zijn politieke leven was hij landbouwwoordvoerder (in het Europees Parlement en voor de Spaanse Partido Popular) en Landbouwminister. Al die tijd runden en runnen zijn vrouw en twee zoons een groot landbouwbedrijf.

Wesselius: “Er moeten dus heel harde garanties komen, bijvoorbeeld dat Cañete geen contact mag hebben met bedrijven waarin hij zelf direct belangen heeft. En eigenlijk ook niet met al die sectoren. Dat maakt hem ook zo ongeschikt: waar ligt de grens? De Europese Commissie kent het fenomeen dat als een onderwerp aan de orde komt waarin een commissaris persoonlijke belangen heeft, hij of zij zich daarin niet mengt. Cañete zou dat vaak moeten doen. Dan kun je je afvragen of hij wel de geschikte persoon is.”

De gedragscode voor Eurocommissarissen is overigens glashelder: “Een commissaris behandelt geen zaken binnen haar/zijn portfolio waarin zij/hij een persoonlijk belang heeft, in het bijzonder een familie- of een financieel belang dat afbreuk kan doen aan diens onafhankelijkheid.”

Het scheelde niet veel of Wesselius had de Eurocommissarissen in spe zelf mogen ondervragen. Dit jaar stond hij op de kandidatenlijst voor de SP in het Europarlement.

Uitgekeken op CEO?

“Nee, nee nee. Ik ben gevraagd. Ik was helemaal geen lid van de SP, al voel ik me er politiek wel mee verwant. Ik heb wel even moeten nadenken of ik in het Europarlement wilde, omdat ik er met gemengde gevoelens tegenover sta, maar uiteindelijk leek het me een kans om van binnenuit aan onderwerpen te werken waarmee we met CEO ook bezig zijn. Als we een lijstverbinding hadden gehad, was ik erin gekomen. Maar helaas.”

Opvallend succesvol is CEO in zijn strijd tegen de Brusselse achterkamertjes. Een doorbraak was de invoering van het Transparantieregister, in 2008. “Daarvoor was helemaal niks.” In 2011 heeft ook het Europarlement zich erbij aangesloten. In het Transparantieregister staan 6826 organisaties genoteerd. “Dat weet ik heel precies.” 1612 daarvan hebben in totaal ruim 4500 lobbyisten met naam en toenaam geregistreerd in het register. Wesselius: “Daarvan is ongeveer zestig procent gelieerd aan het bedrijfsleven, een flink deel aan de overheden en tien procent aan ngo’s.” Het exacte aantal lobbyisten in Brussel is volgens Wesselius onbekend. Ook dat is hem een doorn in het oog. “Wij houden het op tussen de vijftien- en dertigduizend, waarbij die vijftienduizend een lage schatting is. Niemand weet het precies. En hun invloed moet je niet onderschatten. Veel lobbyisten, zeker van de grote lobbykantoren, lopen hier veel langer rond dan de meeste Europarlementariërs. Ze kennen alle trucjes en procedures, daarom vinden parlementariërs het ook zo leuk met hen te praten: ze brengen proceskennis mee die parlementariërs niet hebben.” Dat er 4500 lobbyisten geregistreerd staan is heel wat, maar valt toch een beetje in het niet bij dat aantal van vijftien- tot dertigduizend. Vandaar dat Wesselius verheugd is over de belofte Juncker. “Hij heeft gezegd dat het Transparantieregister verplicht moet

worden. Dat hebben wij vanaf het begin bepleit en we zijn erop blijven hameren, en steeds zei de Commissie dat het geen goed idee was. De vorige voorzitter Barosso wilde zogenaamd niet te veel regels – dat soort flauwekul. Dit is nou juist een regel die je wél moet hebben, als kader.”

Goed, straks staat elke lobbyist geregistreerd. Wat heb je daar aan?

“Dan begint het echte werk. Ervoor zorgen dat er regels komen waardoor het moeilijker wordt voor politici om mee te gaan in de lobbydruk van een bepaalde bedrijfstak. Juncker heeft gezegd dat in ieder geval alle Eurocommissarissen logs moeten gaan bijhouden op hun website over al hun lobbycontacten. Dat zou fantastisch zijn. Wij vinden dat ambtenaren ook onder die regel moeten vallen, dat levert nog veel meer inzicht op.”

Wat kun je met die kennis?

“Dan kunnen wij laten zien dat er een complot scheve verhouding is. Het kan ook anders. De vorige Eurocommissaris voor de interne markt, Michel Barnier, verbood eind vorig jaar zijn ambtenaren in de laatste fase van de voorbereiding van de wetgeving rond de bankensector om met bankenlobbyisten te praten. Een paar jaar geleden was zoiets nog ondenkbaar. Aan dit soort dingen zie je dat er wat verandert. Maar het structurele probleem vergt een andere politieke cultuur. Daarover ben ik wat somberder. Er zijn maar weinig partijen die dat willen veranderen.” Geduld is misschien wel de grootste vriend van Wesselius. “Het is steeds wachten op een schandaal en dan het schroefje weer een beetje aandraaien. Zo werkt het.” Schandalen en schandaaltjes zijn er genoeg, en anders creëert CEO er zelf wel een. Zo onthulde het onlangs dat de Europese Commis-

sie zich nogal onevenwichtig voorbereidt op de onderhandelingen met de Verenigde Staten over het Trans-Atlantisch Vrijhandels- en Investeringsverdrag, TTIP. De Commissie voerde 560 voorbereidende gesprekken met vertegenwoordigers van allerlei organisaties. In wel 520 gevallen ging het om ontmoetingen met lobbyisten uit het bedrijfsleven, slechts 26 gesprekken voerde de Commissie met ngo’s, vakbonden of consumentenorganisaties. Een verhouding van één op twintig. In sommige gevallen liggen de verhoudingen nog nadeliger voor de *civil society*, bijvoorbeeld bij de expertgroepen. Die adviseren de Europese Commissie gratis en voor niks bij het opstellen van nieuwe wetgeving en nieuw beleid, waardoor het Brusselse ambtenarenapparaat klein en goedkoop kan blijven. Expertgroepen worden samengesteld uit deskundigen van nationale overheden, vertegenwoordigers van belangenorganisaties en experts uit het bedrijfsleven. Op dit moment zijn er ruim zevenhonderd expertgroepen actief, zegt Wesselius. “In mijn ogen zouden die groepen zoveel mogelijk onafhankelijke experts moeten bevatten, bij voorkeur uit de academische hoek – maar dat is allerm minst het geval. Vaak is het probleem dat ngo’s nauwelijks goed ingevoerd mensen kunnen vinden. Dat speelt bijvoorbeeld bij de expertgroepen over financiële diensten. Driekwart van de adviseurs in die expertgroepen heeft directe banden met de financiële sector. Heel erg. Maar we zijn een stuk verder dan tien of zelfs vijf jaar geleden, toen de Commissie überhaupt ontkende dat dit een probleem was. Toen stond ze nog op het standpunt dat expertgroepen geen miniparlementjes moesten worden, want het ging om de expertise. Daarmee suggererend dat expertise neutraal is.”

“Vergis je niet: in Europa is het beter geregeld dan in Nederland”

Laten de ngo’s het niet gewoon liggen?

“Wacht even, zo zie ik dat niet. Zo probeert de Europese Commissie het te spelen. Die zegt dat de bal bij de ngo’s ligt. Maar is het de taak van de ngo’s om een uitvoerende instantie van de ambtenarij te worden? Wij laten zien dat deze manier van beleid maken anders moet. Als je werkt met expertgroepen, moet je fondsen ter beschikking stellen, en onafhankelijke mensen zoeken in de academische hoek in plaats van bij bedrijven en ngo’s. Want ook ngo’s vertegenwoordigen enkelvoudige belangen.”

Hoe zit het met de lobby die zich richt op de Europese Raad van regeringsleiders? Dat is helemaal een black box.

“Reken maar dat daar flink wordt gelobbyd, maar onze kennis daarover is fragmentarisch en anekdotisch, bijvoorbeeld via uitgelekte brieven van de chemische industrie aan regeringsleiders. Het staat op ons verlanglijstje om dit voor een specifiek onderwerp te onderzoeken. Vaak doen we dat met een beroep op de Europese wet openbaarheid van bestuur. Die is best bruikbaar. Wat het lastig maakt is dat er 28 EU-landen zijn, met evenzoveel permanente vertegenwoordigingen in Brussel. Dan kom je terecht in het oerwoud wat Europa ook is.”

Waarom hoor je zulke alarmerende berichten zelden over de nationale parlementen?

“Vergis je niet: in Europa is het beter geregeld dan in Nederland. In Nederland is helemaal niks, alleen een lijst van de Tweede Kamer met geregistreerde lobbyisten. Dat is

het. Nederland loopt dus achter.” Dat geldt ook voor de zogeheten draaideurproblematiek, een vorm van belangenverstrengeling waarbij voormalige Eurocommissarissen of Europese ambtenaren direct lobbyisten worden. Het omgekeerde komt minstens zo vaak voor: lobbyisten uit het bedrijfsleven die actief worden in een Europese instelling. “Wij willen dat een Eurocommissaris drie jaar lang niet als lobbyist mag gaan werken. Dat is nu achttien maanden.” In Nederland is het tegenwoordig heel normaal dat een minister direct na zijn actieve politieke loopbaan aan de slag gaat bij het bedrijfsleven: Camiel Eurlings bij KLM, Maxime Verhagen bij Bouwend Nederland, Jan Kees de Jager bij KPN, Jan Peter Balkenende bij Ernst & Young, Wouter Bos bij KPMG. Wesselius: “In Amerika zijn de regels beter, maar speelt het geld een grotere rol. Daaraan kun je zien dat regels niet het hele antwoord zijn. Het gaat ook om de mentaliteit in een politiek systeem waarin dit gedrag als onacceptabel wordt gezien.”

Wat is je oordeel na zeventien jaar?

“Het gaat een klein beetje de goeie kant op. Er zijn regels die er vijf jaar geleden nog niet waren. Als er de komende maanden weer allerlei deurdraaiproblemen zijn, gaan we dat publicitair flink uitbuiten. Niet om de publiciteit, maar om verbeteringen voor elkaar te krijgen.” □

“Het is steeds wachten op een schandaal en dan het schroefje weer een beetje aandraaien”

De statiegeldoorlog

Wat is nu beter: statiegeld op petflessen, of inzameling in oranje containers? De overheid legt de verantwoordelijkheid voor recycling bij het bedrijfsleven, maar die stuurt op kosten, en niet op milieu.

De strijd om de petfles woedt volop. Tekst Myrthe Verweij Beeld Huguette Roe / Shutterstock.com

Een lege petfles inruilen voor tegoed op je OV-chipkaart: in Beijing kan het. Ook in Dubai kun je reizen door te recyclen, al is de milieuwinst er minder evident: je krijgt er Airmiles voor je lege flesje. Litouwen gaat het statiegeld uitbreiden. In België zijn er plannen voor statiegeld op blikjes – iets wat in Duitsland al jaren de normaalste zaak van de wereld is. De burger belonen om blikjes en flessen in te leveren blijkt al decennia een effectief middel om zwerfafval te voorkomen, grondstoffen opnieuw te gebruiken en daardoor energie en uitstoot te besparen. Ook in Nederland staat de statiegeldheffing op blikjes en kleine flesjes al jaren in de wet – maar dan in een ‘slapend’ wetsartikel dat nooit van kracht is geworden. Daarom moest het hele wetsartikel maar verwijderd worden, vonden VVD, CDA en PVV in 2012 met succes. Maar dankzij een motie van D66 vlak voor de zomer zijn die artikelen nu weer slapend en wel teruggezet in de wet. Een flinke tegenvaller voor de lobby van veel frisdrankfabrikanten en supermarkten die het statiegeldsysteem al jarenlang liever zien verdwijnen en willen inruilen voor ‘verpakkingsvrijheid’

Afschaffen?
Slaagden tegenstanders van statiegeld er eerder al in om de milieuvriendelijkere hervulbare petfles naar de geschiedenisboekjes te verbannen, afgelopen zomer verwachtten

zij dat staatssecretaris Mansveld van Milieu de statiegeldverplichting voor grote petflessen zou afschaffen. Het statiegeld kon worden vrijgegeven, wanneer het bedrijfsleven een aantal doelen rond afvalinzameling en recycling haalde. Omdat dat niet is gelukt (zo worden er nog steeds pvc-verpakkingen in supermarkten gebruikt) houdt Mansveld de huidige statiegeldverplichting op grote petflessen in stand. Volgend jaar bekijkt zij opnieuw of dat zo blijft. De overheid heeft de verantwoordelijkheid voor het hergebruik van verpakkingen en voor het voorkomen en opruimen van zwerfafval nadrukkelijk bij het ‘verpakkende bedrijfsleven’ gelegd. Dat zijn bedrijven zoals supermarkten en frisdrankfabrikanten die verpakte consumentengoederen op de markt brengen. De afspraken tussen de rijksoverheid, gemeenten en het bedrijfsleven staan in de zogenoemde Raamovereenkomst. Daarin staat dat plastic afval ‘zo hoogwaardig mogelijk’ gerecycled moet worden. Volgens Recycling Netwerk, dat dertien milieuorganisaties vertegenwoordigt, zijn de afspraken in de Raamovereenkomst veel te vaag omschreven. “Na de goedkeuring van de Raamovereenkomst door de Kamer zijn de afspraken over hergebruik uitgehold en afgezwakt”, stelt Robbert van Duin van Recycling Netwerk. “De lat is daardoor veel te laag gelegd, zo hoeft er bijvoorbeeld maar 25 procent hergebruikt PET in petflessen te komen.”

Met de Raamovereenkomst werd vastgelegd dat producenten verantwoordelijk zijn voor de inzameling en recycling van verpakkingen. Maar heeft de staatssecretaris nog controle over de aanpak en prioriteiten van organisaties als Nederland Schoon en het Afvalfonds, die moeten zorgen dat het milieubeleid rond verpakkingen wordt uitgevoerd? Recycling, met of zonder statiegeld, is *big business* waarin verschillende bedrijven en branches tegengestelde belangen hebben. Met getouwtrek om de petfles als resultaat.

Circulair
De recycling van statiegeld-petflessen is al jaren een groot succes. Ruim 95 procent van de grote plastic flessen wordt zo ingezameld en verwerkt tot nieuwe flessen: de circulaire

economie in optima forma. De ingezamelde petflessen zijn goud waard: zo’n 700 euro per ton. De recycle-industrie is er dol op, omdat je van schoon PET (voluit polyethyleentereftalaat), waar geen andere plastics doorheen zitten, weer hoogwaardige producten kan maken: van transparante fles tot transparante fles. De milieubeweging vindt statiegeld belangrijk omdat het vele malen meer energiebesparing oplevert dan de laagwaardiger recycling van gemengd ingezamelde plastic verpakkingen. Milieuorganisaties willen daarom ook kleine drankverpakkingen van statiegeld voorzien. Dat zorgt voor minder zwerfafval en ‘plastic soep’ op zee. Ook de gemeenten, verantwoordelijk voor de publieke ruimte waar het zwerfafval op straat ligt, pleitten in 2011 met een over-

weldigende meerderheid van 94 procent voor uitbreiding van het statiegeldsysteem met kleine drankverpakkingen. In de Kamer wordt uitbreiding gesteund door de SP, GroenLinks, Partij voor de Dieren en de Christen Unie. Uit onderzoek van TNS-NIPO in opdracht van Recycling Netwerk bleek eind 2006 al dat bijna 80 procent van de Nederlandse bevolking hiervan voorstander was. Het lukte de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) echter niet de uitbreiding in de Raamovereenkomst van 2012 te verzilveren.

Waardevol PET
Tegenover de wens om het statiegeld uit te breiden naar kleine drankverpakkingen staat de frisdrankenlobby met multinationals als Coca-Cola. Samen met de brancheorganisatie van de supermarkten (CBL) zeggen zij een groot voorstander te zijn van recycling, maar dan via inzameling in de

oranje containers. Via het Afvalfonds wordt die oranje ‘Plastic Heroes’ container als meest efficiënte systeem gepromoot. Waarom pleiten zij ervoor om de petflessen in de oranje containers te stoppen, om ze daarna weer met veel moeite van de andere plastics in die container te scheiden? Het Afvalfonds, dat wordt bestuurd door vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, int de verpakkingsheffing. Dat is een bijdrage van bedrijven die grote hoeveelheden verpakkingen op de markt brengen, waarvan de opbrengst via gemeenten besteed wordt aan het recyclen van kunststof- en andere verpakkingen. Het lijkt er echter op dat het Afvalfonds nu de benadering kiest: wie betaalt, die bepaalt. De directeur van het Afvalfonds is voormalig Coca-Cola topman Cees de Mol van Otterloo. Nadat hij in 2010 als directeur externe betrekkingen bij Coca-Cola Benelux vertrok, leidde hij de onderhandelingen over bovengenoemde Raamovereenkomst namens het verpakkende bedrijfsleven. De Mol van ➔

→ Otterloo wil de waardevolle petflessen er graag bij in de oranje containers. Dat maakt de recycling beter betaalbaar en bedrijven hoeven dan minder verpakkingsheffing te betalen, vertelde hij in 2012 in *Forum*, een uitgave van VNO-NCW. Al dat PET is veel waard, veel meer dan de huidige mix van allerlei soorten plastics en folie die in de oranje containers worden gekieperd. De petfles kan die inhoud van de oranje containers dus een stuk waardevoller maken – maar nooit zo waardevol als een gescheiden, schone stroom gebruikte petflessen. In plaats van te kijken welke recyclingmethode de meeste grondstoffen- en milieuwinst oplevert kiest het Afvalfonds echter voor de goedkoopste methoden.

Kosten

Ook vanuit supermarkten is jarenlang geklaagd over de kosten van het statiegeldsysteem. Omdat de inname winkelruimte en arbeid kost, zou het beter zijn om de petflessen voortaan ook in de oranje containers te verzamelen. De Tweede Kamer en gemeenten werden voorzien van een Wageningse kostenstudie die deze redenering ondersteunde. Emballage-automaten verkoper Tomra liet de ramingen vervolgens door CE Delft opnieuw onderzoeken. Conclusie van CE Delft: de kosten van het statiegeldsysteem zijn de helft van wat de Wageningse studie stelde. Het kostenargument wordt sindsdien nauwelijks nog hardop ingezet om te pleiten voor afschaffing van het statiegeld. Naar buiten toe stellen het Afvalfonds, de branche-organisatie van

de frisdranken-, water- en sappenindustrie FWS en CBL en hun bondgenoten nu dat het vooral voor de consument zo fijn is wanneer deze al zijn plastic op één plek kwijt kan. De veelgehoorde bewering dat ‘het bedrijfsleven’ tegen statiegeld is, klopt echter niet. Er zijn bedrijven genoeg die uit bedrijfs-economische en wellicht ook maatschappelijke overwegingen de statiegeldregeling graag zien uitgebreid.

DNA

“Statiegeld past helemaal in de circulaire economie. Het is een gaaf proces. Het zit echt in ons DNA.” Aldus een vertegenwoordiger van supermarktketen Lidl, begin juni in dagblad *Trouw*. Lidl’s petflessen bestaan al voor 60 procent uit hergebruikt PET, dankzij de succesvolle inzameling. Op haar website schreef de supermarkt dat ze belang hecht aan statiegeld, en “grote twijfels heeft of de afschaffing van het huidige systeem wel de juiste stap is”. Opvallend genoeg ondertekende Lidl rond de tijd van het interview met *Trouw* ook een lobbybrief van supermarktkoepel CBL, de frisdrankenindustrie en VNO-NCW aan de Tweede Kamer, om met statiegeld te stoppen. Lidl’s webpagina over het belang van statiegeld is inmiddels verwijderd en alleen nog via het internetarchief terug te vinden. Wat gebeurde er bij Lidl, dat het zo’n draai maakte over statiegeld?

Afgekocht

Volgens tijdschrift *P+* zouden Lidl en Aldi, die het statiegeldsysteem slim en winstgevend hebben ingericht en er in tegen-

stelling tot veel andere supermarkten niet over klagen, onder druk zijn gezet om zich ook tegen het statiegeld te keren. Een delegatie van het CBL en Coca-Cola zou daartoe een geldbedrag in het vooruitzicht hebben gesteld. Afkoping, concludeerde *P+*. Het CBL, Coca-Cola en Lidl ontkennen dat het zo is gegaan.

Het Afvalfonds mocht aan staatssecretaris Mansveld en de Tweede Kamer uitleggen hoe het zat. Niks aan de hand, schreef het Afvalfonds medio september bij monde van directeur Cees de Mol van Otterloo. Er zijn inderdaad gesprekken gevoerd met Aldi en Lidl, staat in de brief van het Afvalfonds. Want die supermarkten hebben veel geïnvesteerd in hun slimme innamesysteem. Als het statiegeld straks niet meer verplicht zou zijn, lijden ze mogelijk schade. In dat geval zal het Afvalfonds Aldi en Lidl een compensatie bieden, aldus De Mol van Otterloo. De SP heeft Kamervragen aan staatssecretaris Mansveld gesteld.

Chantage

De directeur van het Afvalfonds dreigt intussen zelf in opspraak te raken. *Down to Earth* meldde in oktober op haar website dat twee directeuren van inname-automatenfabrikant Tomra, Cees de Mol van Otterloo van chantage beschuldigen. Hij zou op oneigenlijke gronden hebben voorkomen dat de plaatsing van inname-automaten op een school werd vergoed uit het fonds van Nederland Schoon voor projecten tegen zwerfafval. De automaten zouden alleen vergoed worden wanneer Tomra zou stoppen

Een Echte Held Kiest Statiegeld

Leerlingen van basisscholen in Leiderdorp zamelen flessen in.

Alblasserdamsnieuws.nl/Peter Stam

“Statiegeld past helemaal in de circulaire economie. Het is een gaaf proces. Het zit echt in ons DNA” **Lidl** in *Trouw*

met hun lobby voor het behoud van statiegeld. De aantijgingen worden door de directeur van het Afvalfonds ontkend. Nederland Schoon heeft officieel geen standpunt voor of tegen statiegeld, “dat is een politiek besluit”. In de Raad van Toezicht van Nederland Schoon zijn echter vooral verklaarde tegenstanders van statiegeld vertegenwoordigd, waaronder Coca-Cola, Albert Heijn, het CBL, VNO- NCW, en de ANWB. Het Afvalfonds voorziet Nederland Schoon jaarlijks van 25 miljoen euro voor de activiteiten tegen zwerfafval. Kamerlid Cegerek (PvdA)

heeft intussen opheldering gevraagd aan staatssecretaris Mansveld over de vermeende chantage door De Mol van Otterloo. Ook buiten Nederland moeten voorstanders van statiegeldregelingen het keer op keer opnemen tegen de frisdranken- en retail-industrie. In Australië vochten Coca-Cola en Schweppes het statiegeldsysteem bij de rechter aan. In de Amerikaanse staat Massachussetts komt de American Beverage Association met een reclamecampagne ter waarde van 8 miljoen dollar in het geweer tegen een volksstemming over uitbreiding

van het statiegeld. Volgens de *Boston Globe* gebruikten de frisdrankenverkopers in hun advertenties onjuiste gegevens: geen middel wordt geschuwd, zo lijkt het.

Miljoeneninvestering

Maar hebben degenen die pleiten voor inzamelen van PET in de plastic containers, in plaats van via statiegeld, misschien toch een punt als ze zeggen dat al dat plastic weer makkelijk in verschillende stromen gesorteerd kan worden? Dat valt nog tegen. De in verpakkingen gebruikte plastics verschillen →

1991
Convenant Verpakkingen, afspraken o.a.: stop gratis tassen in supermarkten, in aantal winkels wijn in herbruikbare statiegeldflessen deels met zelftap, statiegeld van 1 gulden voor koolzuurhoudende dranken in eenmalige flessen, in 2000 helft van plastic flessen en flacons gerecycled.

1997
Tweede Convenant Verpakkingen: afspraken plasticrecycling worden afgezwakt. Voor andere materialen worden hogere percentages afgesproken. Die worden niet gehaald.

2002
Derde Convenant Verpakkingen: lagere doelstellingen voor papier en plastic. Uiterlijk 2005 blikjes en flesjes in zwerfafval met 80 procent verminderd, anders komt hier statiegeld op. Doel niet gehaald, statiegeld niet ingevoerd.

2004
Staatssecretaris Van Geel: hervulbare grote petfles wordt eenmalige fles. Volgens milieuorganisaties veroorzaakt dit meer afval en broeikasgassen. De frisdrankindustrie belooft als compensatie ook kleine petflesjes in te zamelen. Dit gebeurt niet.

2005
Verpakkingsafval is genomen, tegen afspraken 1991. Minder in plaats van meer herbruikbare verpakkingen, 92 procent meer kleine plastic flesjes verkocht (sinds 2001).

2006
De hervulbare petfles verdwijnt.

2011
Vereniging Nederlandse Gemeenten roept op statiegeld uit te breiden naar kleine flesjes.

2012
Staatssecretaris Atsma noemt statiegeldsysteem ‘peper- en peperduur’, loodst Raamovereenkomst Verpakkingen 2013-2022 door Tweede Kamer. Statiegeld op petflessen mag afgeschaft als doelstellingen 2013 worden gehaald.

2014
Doelstellingen Raamovereenkomst niet allemaal gehaald, statiegeld op petflessen blijft van kracht.

2015
Staatssecretaris Mansveld zal opnieuw beoordelen of statiegeld op petflessen wordt vrijgegeven.

→ onderling zo veel, dat het inzamelen van al die kunststoffen in één container volgens sommigen eigenlijk net zo onlogisch is als het inzamelen van glas en metaal in één container. Met als belangrijk verschil dat het scheiden van glas en metaal een stuk eenvoudiger is, dan het scheiden van de vele soorten plastic.

Dit laatste wordt nog verder bemoeilijkt doordat het bedrijfsleven ook heeft toegezegd om minder verpakkingen op de markt te brengen. Verpakkingen worden daardoor steeds dunner (= minder kilo's verpakking) en bestaan ook vaker uit folies van verschillende soorten kunststof. Deze zogeheten *multilayers* zijn niet meer te scheiden in de stoffen waaruit ze zijn samengesteld, waardoor hoogwaardige recycling niet mogelijk is.

Toch kan er veel met moderne scheidings technieken – waarin door afvalverwerkers ook grootscheeps is geïnvesteerd, in afwachting van afschaffing van het statiegeld en een toenemende stroom te sorteren plastic

Inzamelen van al die verschillende kunststoffen in één container is eigenlijk net zo onlogisch als het inzamelen van glas en metaal in één container

uit de oranje containers. Toenmalig staatssecretaris Atsma opende in 2011, onder toezien oog van de oranje 'Plastic Heroes' mascotte, de nieuwe sorteerinstallatie van afvalverwerker SITA. De miljoeneninstallatie moet een kwart van het in Nederland in de oranje containers ingezamelde kunststof afval gaan sorteren.

Ook bedrijven als SITA hebben dus een groot economisch belang bij het afschaffen van statiegeld en het invoegen van de waardevolle petflessen in het inzamelsysteem van Plastic Heroes. Maar in de oranje containers wordt veel lager percentage plastic ingezameld, dan de 95 procent statiegeld-petflessen die terugkomen.

Onderzoek

Ondertussen heeft het Afvalfonds een studiegroep opgezet om te kijken hoe inte-

gratie van de petfles in het Plastic Heroes systeem toch kan leiden tot schone materiaalstromen voor kunststof hergebruik. Nederland Schoon onderzoekt hoe je met beloningen zwerfafval tegengaat. Of die werkgroepen de circulaire economie dichterbij gaan brengen, of door het zoveelste onderzoek een uitbreiding van het statiegeld willen tegengaan, zal moeten blijken. De politiek doet er goed aan in de gaten te houden welke opdracht de werkgroepen zichzelf geven, en wiens belang zij precies dienen.

En de consument, wat moet die intussen met de Plastic Heroes container? Zo bezien lijkt dat eerder een project waar het verpakende bedrijfsleven belang bij heeft, dan dat het de beste manier van recyclen is. Moet je daar als milieubewuste consument je best voor doen? "De oranje containers zijn wel-

kom als aanvulling op het statiegeldsysteem," vindt Robbert van Duin van Recycling Netwerk. "Maar gezien de inspanning die de overheid daarmee van de burgers vraagt, mogen burgers ook verwachten dat die overheid ervoor zorgt dat plastic afval zo goed mogelijk wordt hergebruikt. Het waardevolle PET moeten we daarom via het statiegeld apart blijven inzamelen en verwerken." Wordt vervolgd. □

Chantal Van den Bossche, initiatiefnemer van Een Veilig Nest. www.eenveilignest.nl

Wat doet Een Veilig Nest? "We geven (aanstaande) ouders tips, voorlichting en advies over het creëren van een veilige, gezonde en duurzame leefomgeving voor hun kind. Ook lobbyen we voor een strengere wetgeving op het gebied van schadelijke stoffen."

Waarom? "Ongeboren baby's en jonge kinderen zijn extreem gevoelig voor chemische stoffen. Blootstelling tijdens de zwangerschap kan effecten hebben op groei, ontwikkeling, gedrag en gezondheid van kinderen. Ook na de geboorte kunnen schadelijke stoffen in dagelijkse producten leiden tot onherstelbare gezondheidsschade."

Heb je een voorbeeld? "Neem nou knuffels. Kinderen hebben ze altijd bij zich, slapen ermee, nemen ze in de mond. Maar de vulling kan een scala aan schadelijke stoffen bevatten. Soms worden knuffels tijdens de productie behandeld met vlamvertragers. Het inademen van uitwasemende vlamvertragers kan leiden tot een verhoogd risico op allergieën."

Is het moeilijk jonge ouders te bereiken met een boodschap die ze misschien liever niet willen horen? "Ja. De Nederlandse consument neemt aan dat de wetgeving ervoor zorgt dat zijn kind niet ongemerkt met giftige stoffen in contact komt. Dit is niet het geval. We komen allemaal dagelijks met een cocktail van potentieel schadelijke stoffen in contact."

Hoe kan dat eigenlijk? "Het gaat om grote belangen van de chemische industrie. De wetgeving loopt achter op de wetenschap. Hoewel de Wereldgezondheidsorganisatie, het Europese Milieu Agentschap en onafhankelijke wetenschappers waarschuwen voor de gevolgen van deze stoffen, zijn instanties zoals het RIVM intern verdeeld over de ernst van het probleem. Ze zijn daardoor niet in staat beleidsmakers te informeren over het voortschrijdende inzicht over de risico's. Onze lobby en voorlichting zijn daarom heel belangrijk."

“De vulling van knuffels kan een scala aan schadelijke stoffen bevatten”

“Het beste voor de zeehond is de zee”

Pieterburen vaart een nieuwe koers

Er waait een nieuwe wind door de wereld van de zeehondencrèches. Over ‘Kamp Lenie’, ‘het nieuwe Pieterburen’ en hoe het ondertussen met de Nederlandse zeehond ontzettend goed gaat. Tekst en beeld **Marten van Dijk**

In een buitenverblijf van zeehondencrèche Pieterburen geniet een grijswitte zeehond van het zachte najaarszonnetje. Hij ligt op z’n rug op de kant naast het bassin, vinpootjes gespreid, ogen dicht. In het water drijven aangevreten vissen. Binnen, in de kantoorruimtes van het opvangcentrum, gaat het er hectischer aan toe. “Wil je me bellen als er nieuws is?”, vraagt directeur Niek Kuizenga aan collega Sander van Dijk. “Ook als het ’s nachts is. En stuur me wat foto’s met whatsapp.”

Zeehond op zolder

De NVWa heeft deze ochtend bij een inval twee zeehondjes aangetroffen op zolder bij een particulier. “Dat is illegaal, en daarom moeten ze nu hier naartoe worden gebracht.” Hoofd publiekszaken Van Dijk wil niet te hard van stapel lopen, maar heeft een vermoeden uit welke hoek dit komt. De zeehondencrèche beleeft een roerige periode nadat begin dit jaar grote bestuurlijke en beleidsmatige veranderingen zijn doorgevoerd. Na de complete vervanging van de Raad van Toezicht (waar oprichtster Lenie ’t Hart een belangrijke stem in had) is de ahang van de crèche in twee kampen

verdeeld: ‘Kamp Lenie’ en het ‘nieuwe Pieterburen’. De protocollen die jarenlang door ’t Hart werden gehanteerd – waar in staat dat een zieke zeehond pas mag worden uitgezet bij een gewicht van 35 kilo – zijn aan de kant geschoven door het huidige bestuur van de crèche. “Volgens ‘methode Lenie’ werden zeehonden veel te vet en onder de antibiotica uit gezet. Dat heeft invloed op het effect van natuurlijke selectie binnen een populatie. Die wordt daardoor juist vatbaarder voor zware aanslagen op het immuunsysteem.” De hervormingen in het opvangbeleid leidden tot heftige reacties onder sympathisanten en (oud-)medewerkers, die volgens Van Dijk vooral in de media vaak ongenueanceerd zijn. “Dan lees je dat wij zeehonden kort in de opvang houden en met een lager gewicht uitzetten, omwille van de kostenbesparing.” En dat beweegt sommigen er dus kennelijk toe een gevonden zeehond niet meer naar Pieterburen te brengen, maar in een badkuip op zolder te houden. Directeur Kuizenga, die in het verleden lastige veranderingsprocessen leidde bij meerdere grote organisaies (Dirk van den Broek, Dekamarkt, Triodos), wordt niet zenuwachtig van alle hectiek. Hij legt droogjes het

→ model uit wat Pieterburen voor ogen heeft: “We willen minder zeehonden gaan opvangen – alleen de echt zieke dieren. Die willen we *high-care* klinische zorg kunnen bieden. De steunpunten langs de kust gaan *low-care* poli-klinische hulp bieden. Het uitgangspunt wordt opvang alleen in uiterste nood. En we zetten een zeehond uit zodra hij er aan toe is. Wij willen het beste voor het dier, en dat is de zee.”

Opvangen, ja of nee?

“Een belangrijkere vraag dan hoe je zeehonden opvangt, is óf je ze nog wel opvangt.” Pieterburen wil een rol spelen in het debat door de vraag wetenschappelijk te onderbouwen, bekeken “vanuit ecologisch-biologisch oogpunt”. Kuizenga erkent dat er ook andere factoren meespelen, en dat daardoor het roer niet in één keer om kan. “Er zijn op dit moment 14 duizend zeehonden in Nederland. Dat betekent dat de populatie niet in gevaar komt als we stoppen met de opvang. Wat niet wil zeggen dat ik het een goed idee vind om dat daadwerkelijk te doen. Het blijft ethisch gewenst om een dier in nood te helpen, zeker op een plek waar veel mensen komen, en als het dier door menselijk toedoen in de problemen komt.”

“Als bij ons een zeehond wordt aangeboden, zijn we bovendien verplicht om die op te vangen. De wet schrijft immers voor dat je een noodlijdend dier niet aan z’n lot mag overlaten.” Van Dijk kan zich onzinnige gevallen herinneren. “Het komt voor dat mensen hier voor deur staan met een zeehond in een mand. We krijgen telefoontjes van mensen die zeggen ‘ik sta op het strand en probeer een zeehond in het water te duwen, maar hij wil niet’. We staan klaar voor iedere zeehond maar willen voorkomen dat we

dieren op moeten vangen die helemaal niet ziek zijn en zichzelf prima kunnen redden.”

Hoofden en harten

Het ontbreekt veel mensen aan de juiste kennis om in te schatten of een zeehond natuurlijk gedrag vertoont, of hulp nodig heeft. Kuizenga en Van Dijk willen de komende jaren juist de educatieve functie van het centrum verder uitrollen. “We willen dat bezoekers

bijblijft dat zeehonden wilde dieren zijn, die eigenlijk in de wilde natuur moeten blijven. Zorg dat je zeker weet dat er iets aan de hand is, voordat je de zeehondencreche belt. Een jong dier op een zandbank hoeft niet aan zijn lot overgelaten te zijn: vaak kijkt de moeder gewoon van een afstandje vanuit het water toe, tot de mensen weer verdwenen zijn. Laat de zeehondencreche een plek zijn waar échte zieke dieren worden geholpen.” Naast de zorg voor zieke zeehonden speelt de opvang in Pieterburen ook een belangrijke rol bij wetenschappelijk onderzoek. “De informatie over virussen en DNA-profielen die verkregen wordt uit onderzoek naar dieren die vanuit het wild hier worden

opgevangen is van groot belang.” Van Dijk vergelijkt Pieterburen met het Marine Mammal Centre in Californië, Verenigde Staten. “Dat is één van de weinige vergelijkbare instituten. Maar in dat deel van de wereld komen andere soorten ‘vinpotigen’ voor, zoals zeeolifanten en zeeleeuwen.” Dat maakt dat Pieterburen leidend is op het gebied van opvang van zeehonden. Kuizenga: “Dat is nog een goede reden op deze weg door te gaan, en de hoofden en harten in Nederland te bereiken met het werk dat we hier doen.” □

Inslapende nachttreinen

Het gaat niet goed met het internationale spoorverkeer in Europa. Hoewel er af en toe met veel fanfare een nieuwe hogesnelheidslijn wordt ingehuldigd, sneuvelen ondertussen klassieke internationale verbindingen, zoals nachttreinen, bij bosjes. In november en december van dit jaar schaft Deutsche Bahn zeven van de in totaal zeventien internationale nachtverbindingen af, onder meer met bestemming Nederland. In december vorig jaar doekten de Spaanse spoorwegen al hun internationale nachttreinen op.

Nochtans is er geen gebrek aan passagiers. Bijvoorbeeld de nachttrein naar Kopenhagen (die ook in Amsterdam stopt) had 185 duizend passagiers in 2013, een gemiddelde van meer dan 500 passagiers per dag. Op de eind vorig jaar verdwenen nachttrein tussen Parijs en Madrid zaten in 2010 gemiddeld 320 passagiers per etmaal. De nachttrein is niet alleen een duurzaam maar ook een snel alternatief voor het vliegtuig: omdat de passagiers het grootste gedeelte van de reis slapen, kan de effectief ervaren reistijd ongeveer even lang zijn als wanneer er gevlogen wordt. Maar, zo stellen de spoorwegmaatschappijen, de treinen rijden met verlies. En dus moeten de nachtelijke treinreizigers het vliegtuig maar nemen.

Er schort iets aan het Europese transportbeleid. Dat reserveert op papier een sleutelrol voor de trein op lange afstand, maar sorteert in de praktijk het omgekeerde effect. Eén van de redenen daarvoor is de beslissing om alleen infrastructuurprojecten met overheidsgeld te financieren. Het subsidiëren van een internationale nachttrein is niet toegestaan, want dat gaat tegen de vrijmaking van de markt in. Het gevolg is dat nachttreinen verdwijnen omdat ze verlies maken, terwijl er intussen duizenden kilometers hogesnelheidslijnen worden gebouwd – met overheidsgeld.

Hoewel sommige hogesnelheidsverbindingen veel succes kennen, zeker die met een reisduur korter dan drie uur, leiden veel andere, vooral wat langere lijnen onder een veel te lage bezetting. De Franse spoorwegen kondigden begin dit jaar aan dat het nationale hogesnelheidsnetwerk – het tweede grootste in Europa, na Spanje – zal worden afgeslankt. De 400 TGV’s rijden elk gemiddeld slechts vijf uur per dag, het TGV-netwerk maakt sinds 2013 verlies. Reizigers zullen verzocht worden om het vliegtuig te nemen.

En waarom ook niet: het vliegtuig is goedkoper, omdat zowel vliegtuigbrandstof als tickets onbelast zijn. Gelukkig maar, want zonder die gunstmaatregel zou de doorsnee lijnvlucht in Europa even verliesgevend zijn als de doorsnee nachttrein.

Kris De Decker is oprichter van Lowtech Magazine en geeft ons elk nummer feit en fictie rond een hightech oplossing voor een duurzamere samenleving. www.lowtechmagazine.be

Lowtech

“Belangrijker dan hoe je zeehonden opvangt, is óf je ze nog wel opvangt.”

Tijd voor een nieuwe klimaatbeweging

We hebben haast, stelt Naomi Klein in haar nieuwe boek **No Time**. De komende twintig jaar bepalen we of de klimaatverandering binnen de perken blijft waardoor generaties na ons ook nog een aangenaam leven kunnen leiden. Daarvoor moeten we afscheid nemen van het fossiele kapitalisme. Tekst **Freek Kallenberg** Beeld **Ronnie Yop, Marten van Dijk**

Vorige maand trokken wereldwijd honderdduizenden mensen door de straten van steden om te demonstreren voor een aanpak van het klimaatprobleem. Na jarenlange desinteresse lijkt het klimaat weer terug op de politieke agenda. Opmerkelijk aan deze ‘marsen’ is dat het de demonstranten niet te doen was om het klimaat alleen. In veel steden liepen milieu-activisten zij aan zij met leden van vakbonden, boerenorganisaties, anti-racisme-organisaties, vluchtelingengroepen en inheemse volkeren. Dat lijkt vreemd, maar is het niet, zo laat de Canadese journaliste en activiste Naomi Klein zien in haar nieuwe boek *This Changes Everything. Capitalism vs the Climate*, dat in ons land vreemd genoeg de titel *No Time. Verander nu, voor het klimaat alles verandert* heeft gekregen. De zaken waartegen zij te hoop liepen, hebben namelijk alles met elkaar te maken. Ze worden, aldus Klein, allemaal veroorzaakt door het op fossiele brandstoffen gestookte, op winst beluste kapitalisme. Om zowel het klimaat te redden als armoede, uitbuiting en ongelijkheid tegen te gaan

moeten we het economische systeem grondig veranderen. Zo snel als mogelijk, want veel tijd hebben we niet meer.

Sociale antenne

Normaal gesproken wordt zo’n radicaal verhaal in reguliere media schamper weggezet, maar niet als Naomi Klein dit verkondigt. Dan staat men in de rij – van *The New York Times* tot *Vanity Fair* – om haar voor de camera of taperecorder te krijgen. Klein is media-geniek en kan rap en scherp formuleren. Bovendien heeft ze een uitstekende voelhoorn voor op handen zijnde sociale protestgolven. Zo beschreef ze in *No Logo* de opkomst van de wereldwijde andersglobaliseringsbeweging en nam ze met *The Shock Doctrine* een voorschot op de pleinbezettingen van de *indignados*, Occupy en zelfs die van de Arabische Lente. Zou Kleins antenne nog steeds werken? Staan we aan de vooravond van een nieuwe, antikapitalistische klimaatbeweging? Volgens Klein biedt de klimaatcrisis in ieder geval de kans de shocktherapie nu eens toe te passen op *the powers that be* en niet op de minder bedeelde van deze Aarde. Daarvoor

moeten we een aantal zaken met elkaar verbinden en ons perspectief grondig herzien.

Val van de Muur

Aanvankelijk zag het er namelijk helemaal niet zo slecht uit voor de klimaatbeweging. Nadat op de conferentie van Rio in 1992 het eerste VN-klimaatverdrag werd ondertekend – het document dat de basis vormde voor de latere klimaatonderhandelingen – waren veel mensen binnen de milieubeweging zelfs hoopvol gestemd. Nu, 25 jaar, later is van dit optimisme weinig meer over. Wat ging er mis? Deels hadden we de pech dat kort daarvoor de Muur was gevallen. De neoliberale revolutie die volgde heeft er toe geleid dat de gehele wereld zich bekeerde tot het kapitalisme. De markt was heilig en alles wat deze in de weg stond werd via handelsverdragen, of als dat niet werkte, met geweld uit de weg geruimd. Klimaatmaatregelen waren slechts acceptabel als ze de vrije markt geen haarbreed in de weg legden. Helaas heeft dit neoliberalisme zich volgens Klein ook in onze hoofden en onze organisaties genesteld en zo het denken over

“Het is een illusie om te denken dat we onze levenswijze niet ingrijpend hoeven te veranderen”

klimaatpolitiek gekaapt. Daardoor denkt ook een groot deel van de, met name Amerikaanse milieubeweging inmiddels dat de vrije markt en het winstmotief kunnen worden gebruikt om de klimaatproblemen aan te pakken. Dit nu is een illusie gebleken, zo laat Klein overtuigend zien.

Klimaatdwalingen

Veel winstgevende ‘oplossingen’ die naar voren geschoven worden door denktanks (en hun zakelijke financiers) verergeren het probleem alleen maar. Klein wijst onder andere op het door klimaatheld Al Gore bedachte emissiehandelssysteem dat het vervuilers mogelijk maakt méér schadelijke broeikasgassen te produceren om er vervolgens voor betaald te krijgen om ze te verminderen. Emissiehandel hielp bedrijven miljarden te verdienen en zo rechtstreeks te profiteren van de degradatie van de planeet. Tot minder CO₂-uitstoot heeft het niet geleid.

Een andere dwaling is te denken dat we middels geo-engineering – bijvoorbeeld door woestijnen te bedekken met reflecterend materiaal om zonlicht terug naar de ruimte te sturen – de klimaatcrisis kunnen afwenden. In plaats van het herstellen van de balans in het milieu, zullen deze technologieën de balans alleen maar verder verstoren en nieuwe problemen veroorzaken. Ook kunnen we niet vertrouwen op ‘goed bedoelde’ financiering door bedrijven. Wanneer het kapitalisme zelf een van de belangrijkste oorzaken van klimaatverandering is, betoogt Klein, heeft het geen zin om van bedrijven en miljardairs te verwachten dat ze *planet* voor *profit* laten gaan. Virgin-baas Richard Branson bijvoorbeeld beloofde maar liefst 3 miljard dollar te steken in het ontwikkelen van een technologie die CO₂ uit de atmosfeer zou halen. Deze benodigde miljarden moest hij dan wel eerst verdienen en dat deed hij door de omvang van zijn luchtvaart-

maatschappij te vertienvoudigen. Nettoresultaat is een enorme toename van de CO₂-uitstoot. De technologie is er nooit gekomen, de belofte 3 miljard evenmin. Bovendien, zo constateert Klein, als milieu-organisaties afhankelijk worden van financiering van bedrijven, beginnen ze vaak de bedrijfsagenda naar voren te schuiven. Organisaties als Nature Conservancy en Environmental Defense Fund die miljoenen dollars hebben aangenomen van pro-fracking bedrijven zoals Shell, Chevron en JP Morgan, zetten nu aardgas in de kijker als een schoner alternatief voor olie en kolen en voorzagen zo de desastreuze schaliegasrevolutie in de VS van een groen tintje.

Blockadia

Volgens Klein is het essentieel dat de milieubeweging breekt met deze dwalingen en niet langer de illusie biedt dat we onze levenswijze niet ingrijpend hoeven te veran- ➔

Enkele duizenden mensen namen op 21 september deel aan de klimaatmars in Amsterdam

terug te trekken en in plaats daarvan te beleggen in hernieuwbare energie of andere initiatieven van de circulaire economie. Want dat geld hebben we hard nodig om de energietransitie te versnellen.

Ander perspectief

Het wordt volgens Klein tijd dat we deze verschillende gevechten met elkaar gaan verbinden zodat er nieuwe politieke coalities ontstaan. Zoals die in ons land rond schaliegas. Deze strijd wordt gevoerd door lokale bewonersgroepen die geen boorputten willen in hun achtertuin, waterbedrijven die zich – terecht – zorgen maken over de gevolgen voor het drinkwater, boeren die zich zorgen maken over hun grond en lokale gemeenten die onder druk van hun bevolking verklaren dat er binnen hun grenzen niet naar schaliegas geboord mag worden. Echt groot kan deze beweging volgens Klein worden als ze telkens het verband legt tussen ogenschijnlijk ‘ongelijksoortige’ gevechten. “We moeten erop wijzen dat de logica van mensen die zeggen dat je eerder op pensioenen, voedselbonnen en gezondheidszorg moet korten dan de belastingen voor de rijken verhogen, dezelfde logica is die liever het fundament van de aarde opblaast om het laatste wolkje gas en de laatste druppels olie te bemachtigen dan de overstap naar hernieuwbare energie maakt”, aldus Klein. Dat vorige maand tijdens de klimaatmarsen in veel steden milieu-activisten zij aan zij liepen met vakbonden, boerenorganisaties, antiracisme organisaties, vluchtelingen-groepen en organisaties van volken laat zien dat veel mensen dit verband al hebben gelegd. □

No Time. Verander nu, voor het klimaat alles verandert is verschenen bij uitgeverij de Geus.

Verder lezen op downtoearthmagazine.nl: *De vijf klimaatlessen van Naomi Klein*. De artikelen over het verzet tegen de winning van fossiele brandstoffen en andere delfstoffen zijn online terug te lezen in de dossiers Schaliegas en Mijnbouw.

→ deren. Ze moet weg van de onderhandelings-tafel, van de politiek van achterkamertjes en achterklap. In plaats van massaal aanwezig te zijn bij klimaatconferenties moet ze zichtbaar zijn in de straten en buurten van steden, in de bergen, de akkers en de bossen. Want terwijl de klimaatbeweging haar won-den likt, is er een geheel andere beweging zichtbaar geworden die wel een hoopgevend perspectief biedt. Klein noemt deze bewe-ging, in navolging van occupy: ‘blockupy’ of Blockadia. Zij heeft als voornaamste doel te voorkomen dat er nog meer fossiele brand-stoffen en andere delfstoffen uit de Aarde worden gehaald. De mensen en groepen die hier actief zijn delen volgens Klein het besef dat onze leef-omgeving al genoeg is verpest. Dat ze van de exploitatie van die natuurlijke rijkdommen – in tegenstelling tot wat er vaak wordt beloofd – geen cent terugzien, maar wel wor-den geconfronteerd met vervuild drinkwater en een ziekmakende natuur. Het voorkomen van de winning van brand- en delfstoffen gaat hier hand in hand met de strijd voor een bescherming van en zelfbeschikkingsrecht over de eigen leefomgeving. Het zijn ook deze groepen die experimenteren met het

ontwikkelen of herontdekken van andere, circulaire en coöperatieve manieren van samenleven, energieopwekking en land-bouw. **Schaliegas** Met een groot aantal van deze groepen en organisaties hebben jullie de afgelopen jaren in *Down to Earth* al kennis kunnen maken. Zoals de indianen van de Beaver Lake Cree Nation die in Alberta de ontginning van de teerzanden bevechten. De bewoners van Rosia Montana in Roemenië die zich keren tegen een nieuwe goudmijn. De talloze bewonersgroepen en organisaties die zich verzetten tegen schaliegaswinning in hun leefomgeving – van Bostel en de Noordoost-polder tot in de Oekraïne, Argentinië en Zuid-Afrika. Of het grootschalige verzet tegen de aanleg van de oliepijpleiding Keystone XL in de VS, maar ook de Arctic 30 van Greenpeace die nieuwe olieboringen op de Noordpool willen voorkomen. En de inmiddels ook naar ons land overgewaaid desinvesteringbeweging die grote vermogensbeheerders onder druk zet om hun geld uit de fossiele industrie

Anna Schoemakers (directeur projectbureau Klimaatverbond, 98e Duurzame 100) en Tamara Hijn (rechts), initiatiefnemers van: de duurzame babydoos: BabyBeGood. www.babybegood.nl

Tamara, hoe kwamen jullie op het idee voor BabyBeGood? “Toen ik zwanger was van mijn tweede dochter haalde ik de Blijde Doos op. Wat viel die tegen en wat baalde ik dat ik er weer was ‘ingetrapt’, wetende dat je gege-vens worden doorverkocht aan commerciële partijen. Ik vertelde mijn vriendin Anna dat ik veel liever een pakket zou ontvangen met hip-pe, verantwoorde babyspullen. In Finland be-staat dat al, wist Anna, en wordt de doos zelfs cadeau gedaan door de overheid. In het pak-ket zitten duurzame, lokaal geproduceerde babyspullen. Dat wilden wij ook, het idee was geboren!” **Wat doet BabyBeGood?** “Wij helpen (aan-staande) ouders bij het vinden van goede babyproducten en informatie over gezond en ‘groen’ opgroeien. Dat doen wij met deze duurzame babydoos, voor 25 euro te bestellen in onze webshop.” **Is de prijs een obstakel?** “Wij zouden niets liever willen dan de doos gratis leveren. Maar wij verdienen niet aan de verkoop van adres-gegevens en werken met echte producten in plaats van samples. Wij selecteren de produc-ten zelf en proberen de prijs zo laag mogelijk te houden.” **Waar lopen jullie tegenaan?** “Een praktisch obstakel was het ontwerp. De doos van de Finse overheid is meteen een wiegje. Er wordt een matrasje bijgeleverd en de kindjes liggen daar de eerste 4 maanden in, echt waar! Wij wilden ook een doos die je kunt hergebruiken. We spraken met ontwerpers die de mooiste ideeën hadden: innovatieve materialen, herge-bruik als lampen, wiegjes, luierhouders... Maar het probleem blijft dat ‘ie op de post gaat en kan beschadigen. We hebben uiteindelijk ge-kozen voor een simpele kartonnen doos die je zelf mooi kunt maken en kunt hergebruiken.”

“De Blijde Doos viel zo tegen! Ik had veel liever een pakket ontvangen met verantwoorde babyspullen. Zo was het idee geboren.”

Wat is er toch gebeurd in de wonderbare wereld van de windmolens? Toen windmolens nog windmolens heetten, waren ze het werk van welwillende wereldverbeteraars. Nu windmolens hoger en talrijker worden en windturbines heten, zijn ze het werk van een drammerige windlobby en autoritaire overheden die ons landschap en onze gezondheid verpesten. Althans, als we de actiegroe-

pen geloven die als paddenstoelen uit de grond schieten. Hoe creëer je wel draagvlak voor windmolens?

Molenaar

In Het Gein, een agrarisch cultuurgebied aan de zuidooststrand van Amsterdam, langs het riviertje Het Gein, vielen de windturbineplannen in een gemengde voedingsbodem van zowel steun als verzet. Bewoner en molenaar in opleiding Maarten van Dijk wil wel uitleggen hoe het zit, maar eerst wil hij weten wat voor soort artikel dit gaat worden. “Ik wil inzicht geven in de situatie maar ik wil niet dat de zwaarbevochten vrede ontploft doordat een artikel wordt geplaatst dat ertoe leidt dat de hele handel weer begint. We hebben een soort van oplossing gevonden, maar niemand vertrouwt die helemaal”, verklaart Van Dijk zijn reserves. Voorlopig zijn de windturbineplannen voor Het Gein van de baan door gebrek aan draagvlak. “Maar zodra er ergens iets verandert, komen de plannen gewoon weer op tafel en begint het weer van voor af aan”, voorspelt hij. De ellende begon, zo schetst Van Dijk, met

een landschapsadviseur die voor de provincie Utrecht plekken aanwees waar je turbines zou kunnen plaatsen. De adviseur rept van een “rommelzone” langs de A2 tussen Utrecht en Amsterdam. Daar waar weg, spoor en kanaal samen een spoor door het landschap trokken, kon je prima windturbines plaatsen. Er zouden vijf à zes molens met een ‘tiphoogte’ van 200 meter verrijzen. Van Dijk zag dat als beheerder van de Oostzijdse Molen (1874), op 400 meter van een van de geplande windmolens, niet zitten. Verontwaardigd: “Zo’n windmolen is ongeveer vijf keer zo groot als mijn molen.” Bovendien is die zogenaamde rommelzone volgens hem een historisch en ecologisch waardevol natuurgebied, deels beschermd, waar dagelijks vele wandelaars en fietsers uit Amsterdam en omstreken rust en ontspanning vinden. Zodra Van Dijk, die de molen ombouwde naar een bed&breakfast, lucht kreeg van de

plannen stuurde hij een brief naar tweehonderd buurtgenoten. Daarop een foto van forse windturbines in een weiland. “Ik heb gezegd: zullen we nu snel wat doen? En niet straks, want dan is de procedure al begonnen vanwege vermeend draagvlak.” Was er dan geen écht draagvlak? “Jazeker, en dat is ook precies de klacht die wij hebben. Er wordt geen draagvlak gezocht, maar gekocht. Het zoeken van draagvlak gebeurt niet doordat ze zeggen: we hebben een plannetje, zullen we de buurt er eens bij halen en vragen wat ze er van vinden?” Volgens de aspirant-molenaar worden buiten het zicht van de gemeenschap plannen gesmeed, verenigingen opgesteld, contracten getekend met landeigenaren. Vervolgens krijgen de voetbalclub of tennisclub tennisnetten of een dak op de kantine aangeboden. “Op die manier wordt er als een olievlek draagvlak gekocht en pas op het moment dat een heel groot gedeelte van de lokale bevolking daar

Hoge molens vangen veel tegenwind

Om onze energievoorziening te verduurzamen krijgt Nederland er tot 2020 pakweg duizend windturbines op land bij. De plannen zitten in de pijn, maar lokaal gaat de kont steeds vaker tegen de krib. Toch zijn er ook windmolenplannen die wél in vruchtbare aarde vallen. Op zoek naar het recept voor draagvlak. Tekst Harry Perrée Beeld Dinand van der Wal, Liesbeth Sluiter

Maarten van Dijk voor zijn Oostzijdse Molen in Het Gein.

→ ingezogen is, wordt er een informatie- of discussieavond gestart. Dan wordt gezegd: u gaat toch zeker niet het ontwikkelen van alternatieve energie tegenhouden.”

Draagvlak

Toch is er volgens Rob Rietveld best draagvlak voor plaatsing van windturbines. “Onder condities”, tekent de directeur van de Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines (NLVOW) daarbij aan. De vereniging telt tweeduizend individuele leden en daarnaast zijn er 140 vooral lokale actiegroepen aangesloten die zich tegen de komst van windmolens kanten. “Nederland is in het algemeen voor windenergie. In de laatste peiling was 74 procent voor. Maar dat kantelt helemaal op het moment dat het bij mensen in de buurt komt.” Debet daaraan is de belabberde manier waarop mensen betrokken worden, vindt Rietveld: “Als de impact toeneemt, moet je meer doen aan informatievoorziening en het betrekken van mensen. Dat lijkt logisch, maar overheden snappen dit absoluut niet. De provincie bepaalt autoritair welke gebieden in aanmerking komen voor windenergie en in negen van de tien gevallen betrekken ze gemeenten niet bij die keuze, waardoor het een opgelegde beslissing is. (...) Maar als je samen met bewoners zoekt naar de minst slechte locatie. Dat ze kunnen zeggen: ‘joh, zet dat ding nu even vijftig meter verderop, want dan overheerst ie niet over het dorp.’ Dan zie je dat mensen in het algemeen meegaan in dat proces en accepteren dat ze een windpark in de buurt krijgen.” Rietveld schat dat in vijf procent van de gevallen bewoners op een of andere manier kunnen meebeslissen. Hoewel op veel plaatsen locaties zijn aangewezen en processen in gang zijn gezet, hoopt hij dat ook daar nog ruimte is. Behalve bij de grote projecten van meer dan 100 megawatt; die vallen recht-

streeks onder het Rijk. “Als EZ (het ministerie van Economische Zaken, HP) de controle heeft over het proces, heb ik niet zoveel hoop meer. EZ zegt doodleuk: ‘dit is het, we zien jullie bij de Raad van State.’” De Nederlandse Windenergie Associatie (NWEN) heeft weliswaar onlangs een gedragscode vastgesteld met onder andere regels om bewoners te laten meebeslissen, maar die zal volgens Rietveld niks veranderen.

Compensatie

Naar aanleiding van die gedragscode kopte het ANP op 24 augustus: ‘Windmolenbouwers compenseren omwonenden’. Volgens NWEA is een windpark van vijf turbines van elk drie megawatt in vijftien jaar goed voor een bijdrage van “bijna een kwart miljoen euro” in een regionale pot. Directeur Ton Hirdes ontkent dat hier sprake is van compensatie, maar geeft toe dat het geld bedoeld is om het draagvlak te vergroten. “Ja, om mensen te betrekken en te laten participeren.” En ach, dat anderen dat ‘het kopen van draagvlak’ noemen ... “Waar ik in Limburg vandaan kom, zeggen ze dan: *Ut is neet goed of ut doug neet.*” Trouwens, de windmolenbranche is niet de enige partij die aanspreekbaar is op draagvlak creëren, stelt Hirdes. “Minstens zo belangrijk zijn de lokale en regionale overheden. Die bepalen het ruimtelijk beleid, waar molens wel en niet mogen. Wij zijn maar een klein stukje.” Dat het ontwikkelen van draagvlak beter kan, noteerde het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) vorig jaar in de uitgave *Windenergie – Argumenten in vijf stellingen*. “De eerste les is”, aldus pagina 16, “dat ruimtelijke inpassingsprocessen bij het ontwikkelen van windparken zinvoller kunnen worden ingericht, door mensen echt te betrekken. Veel participatieprocessen zijn in feite een farce, waarbij plannen al lang beklonken

zijn. De participatie wordt dan ingevuld als ‘draagvlak ophalen’.” Dat kan anders, aldus het PBL. “Omwonenden weten natuurlijk heel goed waar die turbines het beste kunnen staan vanuit een landschappelijk oogpunt.” Laat omwonenden meewerken aan het plan, geef ze de kans argumenten naar voren te brengen. Als de groep dan anders beslist, slikken dissidenten hun bezwaren eerder in, stellen ze.

Friesland voor de Wind

Of dat laatste in Friesland gaat gebeuren, is nog afwachten, maar de kans daarop is groter nu de provincie Friesland twee van de drie eerder aangewezen zoekgebieden heeft losgelaten, nadat daar 1.200 reacties op waren binnengestroomd. Een coalitie van Friese Milieu Federatie (FMF), Comité Hou Fryslân Mooi (omwonenden van windturbines) en Duurzaam Fryslân (windturbine-eigenaren), heeft van de provincie negen maanden gekregen om op zoek te gaan naar locaties die steun krijgen van de bevolking. De drie belangenclubs werken samen in Fryslân foar de wyn (Friesland voor de Wind),

“Door vanaf het begin met mensen in gesprek te gaan krijg je ze mee en kun je de energietransitie in handen van mensen krijgen”

Liesje Harteveld, Project A15

geleid door FMF-directeur Hans van der Werf. Veertien regiobijeenkomsten hebben de afgelopen negen maanden geleid tot “grote opkomst en grote discussieavonden; best heftig”, aldus Van der Werf. “De provincie had van bovenaf drie locaties aangewezen die ze wel zagen zitten vanuit het perspectief van ruimtelijk ordening. Nou daar is een grote volksopstand uitgebroken.” In de geschrapte locaties (Heerenveen en Kop van de Afsluitdijk) ziet Van der Werf nieuwe lokale initiatieven ontpoppen. “Wij vinden dat de overheid daar zo ver mogelijk vandaan moet blijven, zich er niet mee moet bemoeien.” Van de 72 ingediende projecten in Friesland zijn er nu 34 overgebleven, voldoende om straks de geplande 530 megawatt op te wekken. De planning ligt nog steeds op schema: op 1 januari 2015 moet Friesland de locaties hebben aangewezen. Friesland had van het ministerie van Economische Zaken een half jaar uitstel gekregen vanwege de speciale ‘draagvlakroute’. Draagvlak is een probleem, beaamt van der Werf. Maar er is geen natuurwet die zegt: ‘hoe hoger de molen en kleiner de afstand tot de bebouwde kom staat, hoe groter de

weerstand’. De FMF liet onderzoek doen en ontdekte dat twee dorpsmolens, die in eigendom van de dorpsgemeenschap zijn en inkomsten genereren voor het dorp (50 tot 100 duizend euro per jaar), veel draagvlak hadden. Ook al zijn ze groot en staan ze dicht bij de bebouwing.

Project A15

Milieudefensie laat zich bij Project A15 inspireren door het draagvlak van de Friese dorpsmolen. Project A15 wil dat 40 duizend mensen elektrisch gaan rijden over de snelweg tussen Rotterdam en Arnhem/Nijmegen en dat de stroom daarvoor duurzaam wordt opgewekt langs deze snelweg. In Friesland hoor je deelnemers niet klagen over de windmolen, stelt projectmedewerker draagvlak windenergie Liesje Harteveld. “Die verdienen er wat aan, of het dorp heeft er althans wat aan. En dan denk je, als je de molen hoort: ‘mooi, het waait. Dat levert wat op voor ons.’” Ze beaamt dat plannen voor windturbines kunnen leiden tot de hakken in het zand. “Als je mensen voor het blok zet, heb je de poppen aan het dansen. Daarom vinden wij

Zondag 5 oktober vestigden ruim 300 mensen het wereldrecord grootste menselijke windmolen, een initiatief van Project A15 en coöperatie WindpowerNijmegen.

het belangrijk dat burgers goed geïnformeerd worden, dat ze tijdig betrokken worden bij de plannen en dat het niet meer dan eerlijk is dat omwonenden ook profiteren van de opbrengsten. Wij merken dat mensen het veel minder moeilijk vinden om aan windenergie bij hun in de buurt te wennen als je ze heel vroeg in zo’n proces betreft. Dan worden ze niet overvallen door een bestemmingsplan dat al vastligt.” Harteveld schetst de aanvliegeroute om stevig draagvlak te krijgen. “Je hebt altijd een kleine groep mensen die enthousiast is, een kleine groep die tegen is en een grote groep die het nog niet weet.” Milieudefensie richt zich eerst op de middengroep. “Zodat ze niet als eerste informatie krijgen van zo’n antiwindgroep.” Inmiddels buigen zich zes bewonersgroepen over de mogelijkheden van een eigen windturbine. Daarnaast helpt het bieden van een voordeeltje ook, legt Harteveld uit. Laat de ontwikkelaar met een deel van de winst een fonds vullen. De bewoners bepalen wat er met het geld gebeurt, bijvoorbeeld het lokale zwembad steunen of zonnepanelen op de basisschool zetten. “Je kunt ook denken aan

→ korting op de energierekening of dat mensen mede-eigenaar worden van zo’n project.” Met omkopen heeft dat niks te maken, vindt ze, “als je met mensen van het begin af aan in gesprek gaat. Het is in ieder geval een manier om meer mensen mee te krijgen en de energietransitie in handen van mensen te krijgen”, aldus Harteveld. “Dat ze er wél wat over te zeggen hebben en dat ze wél eigenaar kunnen worden van schone energie. En dan laat je het niet meer over aan grote projectontwikkelaars.”

Coöperatie

Dat is ook precies de bedoeling van bewonerscoöperatie WindPower Nijmegen, zegt voorzitter Bart Geenen. “Het is wat anders of het jouw molen is of die van Essent.” Geenen staat op een steenworp afstand van de A15 boven Nijmegen aan het einde van een doodlopende weg en kijkt naar de top van een zeventig meter hoge paal waaraan windmetertjes ronddraaien. “Het ziet er hartstikke goed uit”, zegt hij opgetogen. Ruim een jaar hebben de metertjes wind gemeten, legt hij uit. Dit veldje langs de snelweg blijkt een gunstige plek om een windturbine van pakweg 150 meter te plaatsen. “Wij kunnen straks energie produceren voor 18.500 huishoudens”, vertelt hij trots. Daarvoor wil de coöperatie vijf windmolens bouwen langs de A15. WindPower Nijmegen is weliswaar een bewonerscoöperatie, maar niet geboren uit de schoot van Nijmegenaren. De locatie is meer dan tien jaar geleden aangewezen, waarna Eneco een milieueffectrapportage heeft laten uitvoeren. Die werd afgekeurd omdat die uitging van vijf molens, terwijl de provinciale aanwijzing negen molens betrof. Eneco had echter geen trek in een tweede ronde. Geenen: “Projectontwikkelaar Izzy, de Gelderse Natuur- en Milieufederatie (GNMF) en de gemeente hebben toen gezegd:

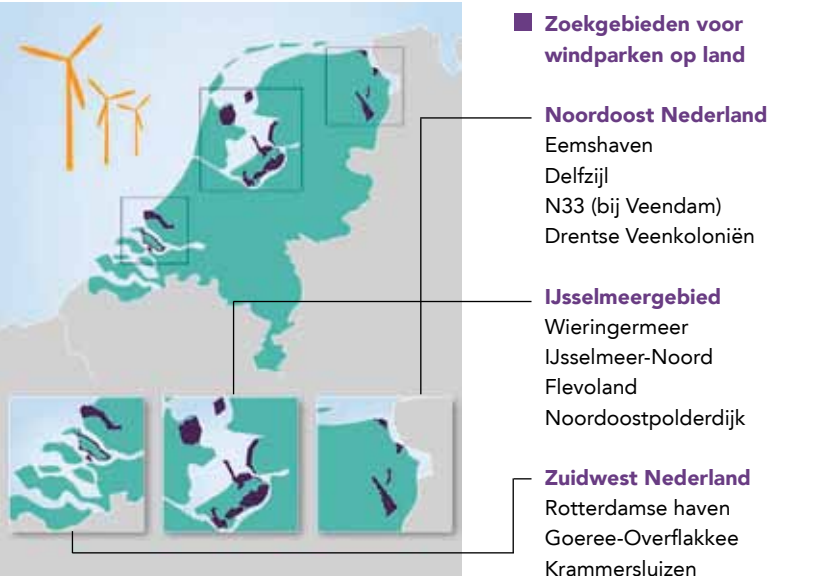
kunnen we daar geen burgerparticipatieproject van maken? Zo ben ik benaderd.” Nu wordt het gedragen door vrijwilligers: Geenen en 350 andere burgers. “Dat is een hartstikke actieve club. Die denken mee over hoe het park er uit komt te zien, hoe we de winst kunnen investeren, over technische vraagstukken zoals de keuze voor turbines, over de financiën.” Maar het gaat om een investering van twintig miljoen euro, benadrukt hij. “Dat kun je niet door vrijwilligers alleen laten doen.” Dus doet de GNMF een deel van de communicatie en Izzy de technische begeleiding. Eigenaren zijn straks de burgers. De windcorporatie gaat op zoek naar drie tot vierduizend leden die samen

zo’n 4,5 tot 5 miljoen euro ophoesten om daarmee een lening van de bank te krijgen.

Aandeel

De Nijmeegse gemeenteraad heeft op 1 oktober haar zegen gegeven aan het plan. Maar eerst stapt buurschap Reeth, dat de windmolens niet ziet zitten, naar de Raad van State, verwacht Geenen. Is dat niet erg voor het draagvlak? “We doen dit omdat we duurzame stroom willen opwekken. Nu zorgt de opwekking van onze stroom dat er elders in de wereld natuur wordt vernietigd. Wij zullen ook ons aandeel moeten geven daarin.” Net als Reeth zullen ook andere partijen hun gelijk proberen te halen bij de Raad van State. Als daarmee windmolens van de kaart worden gestreept, moeten provincies opnieuw op zoek naar locaties. Hoe dan ook moeten ze dat, want 14 procent duurzame energie in 2020 is nog maar de eerste stap. Voor 2023 ligt de lat op 16 procent duurzame energie en voor 2050 op 100 procent. De zoektocht naar draagvlak is dus nog niet voorbij. □

Willen we de opwarming van de aarde tegengaan, dan moeten we overschakelen naar duurzame energie. Voor 2020 ligt de lat voor Nederland op 14 procent duurzame energieproductie. Daarvoor moeten we alle zeilen (biomassa, zon en wind) bijzetten. In het Energieakkoord is vastgelegd dat Nederland fors windturbines op zee en op land gaat bouwen. Op land moet de windproductie van 2.500 megawatt (maart 2014) groeien naar 6.000 megawatt (2020). Inclusief vervanging van oude exemplaren gaat het om 4.000 megawatt aan nieuwe windturbines, grofweg 1.000 stuks. Die worden verdeeld over alle provincies, hoewel niet gelijk: Flevoland heeft als opdracht 1.390 megawatt bij te bouwen, Utrecht 66 megawatt. Op hun beurt hebben de provincies zoekgebieden aangewezen. Het Rijk heeft elf zoekgebieden voor grote windmolenparken vastgelegd.

Anna Vehof, initiatiefnemer van: Buitenspelen Natuurlijk! buitenspelennatuurlijk.nl

Waarom is buitenspelen zo belangrijk? “Kinderen ontwikkelen goede motoriek. Ze bewegen méér en maken meer vitamine D aan, goed voor de botten. Het immuunsysteem wordt versterkt doordat ze met bacteriën en kleine beestjes in aanraking komen. Gevolg: minder allergieën en zelfs minder auto-immuunziekten. Ze moeten voor onverwachte situaties een oplossing bedenken, dat stimuleert creativiteit en oplossend denkvermogen. Een groene omgeving doet stressniveaus dalen en vermindert depressies. Ook spelen kinderen meer met andere kinderen, het liefste zonder volwassenen erbij. Dat leert ze samenwerken en voor zichzelf opkomen. Dit zegt het wetenschappelijk onderzoek, maar gezond verstand vertelt je eigenlijk al dat het klopt.” **Hoe kwam je op het idee hier werk van te maken?** “Ik ben begonnen met Buitenspelen Natuurlijk! omdat ik merkte hoe weinig kleine kinderen losgelaten worden in een natuurlijke, wat vieze maar oh zo spannende omgeving. Ik bied educatief materiaal en advies op maat voor ouders en organisaties. Persoonlijk heb ik nog een doel: kinderen kennis laten maken met onze prachtige natuur. Ik heb een boekje gemaakt dat ouders mee kunnen nemen ter inspiratie. Dat wordt een serie. Verder groeit de site buitenspelennatuurlijk.nl. Ik bied enkele cursussen, en er komt nog veel meer.” **Wat is jouw rol? Speel je mee?** “Jaaaa! Behalve dat ik verstoppertje, rennen en dollen nog steeds leuk vind (een grasgevecht is zó leuk!), weet ik ook dat je voor de kleintjes het lichtende voorbeeld bent, voor alles. In de eerste jaren is dat het meest effectieve opvoedmiddel: het goede voorbeeld geven. Ik doe dus ook mijn schoenen uit en geniet van het gevoel van modder tussen mijn tenen.”

“Het meest effectieve opvoedmiddel: Het goede voorbeeld geven. Ik doe dus ook mijn schoenen uit en geniet van het gevoel van modder tussen mijn tenen”

Goed verpakte columns

Teun van de Keuken, u kent ‘m wel, die kritische journalist van de Keuringsdienst van Waarde, heeft zojuist zijn allereerste boek gepubliceerd, *Puur en Eerlijk*. “Over de zin en onzin van de voedsel- en duurzaamheidsindustrie, en alles wat daar ook maar een klein beetje mee te maken heeft”, zegt de achterflap. Uitgeverij Thomas Rap heeft er inderdaad een prachtig, ironisch werkje van gemaakt, dat tot in detail laat zien wat er aan de hand is met de manier waarop ons dingen aan de man worden gebracht. Zelfs hoe het verschijnen van het boek gevierd werd, paste er naadloos in, namelijk met de Grote Teun van de Keuken Show, die plaatsvond in de kleine zaal van Paradiso. De ook weer niet zó grote show was namelijk een boekpresentatie met een hele goede verpakking.

Maar wel een erg leuke boekpresentatie, waar wat meningen voorbijkwamen over of het nou erg was dat mensen bedonderd werden met verpakkingen, of niet, en waar het publiek mocht proeven van verse preisoep en soep uit een pakje, en zelfgemaakte pesto versus potjespesto. Vervolgens stemmen, natuurlijk, welke het lekkerst was. (Eén iemand vond de pakjesoep het lekkerst. Zijn redacteur.) Vervolgens werd het ‘eerste’ exemplaar (volgens Van de Keuken de grootste leugen van boekpresentaties) uitgereikt. *En passant* beantwoordde hij ook nog even de meta-vraag ‘hoe puur en eerlijk is het bóek eigenlijk?’ Nou, zo gaf hij toe, dat liet wat te wensen over. Zo bleek het boekje achteraf niet op duurzaam papier gedrukt, wat ‘ie toch een domper vond. En, zo zei hij: “Dit boek is een columnbundel, wat we natuurlijk niet zo noemen, want niemand koopt columnbundels.”

Zulke zelfkritiek, daar moest iedereen om lachen. En ik ook. Want goed uitgewerkt was het concept dus absoluut. In de dag erna vloog ik in een minimum aan tijd door de bundel heen. Columns over de onzin van houdbaarheidsdata, wat ‘vers’ eigenlijk betekent, en het voor- en nadeel van je plas niet doortrekken. Maar ook over scooters en oogmetingen. Van de quote op de achterflap was niets gelogen, want *Puur columns*, uiterst leesbaar. Maar wat een geluk, zo dacht ik, dat ik als niet-Amsterdammer *het Parool* links laat liggen, anders had mijn plezier nog minder lang geduurd. Mocht u nou wel een *Parool*-lezer zijn, lees dan de verpakking zorgvuldig. Deze uiterst smakelijke bundel is naast een ‘bewuste keus’ en licht verteerbaar, ook rijk aan gerecycled materiaal. Maar daar was hij wel Eerlijk over.

Annemarie Opmeer

Teun van de Keuken. **Puur En Eerlijk**. Uitgeverij Thomas Rap, 2014. ISBN 9789400400290. 196 pagina’s, €12,90.

PUBLICATIES

Veranderen doe je zelf

Wie denkt de wereld niet te kunnen veranderen moet dit boek lezen. Volgens Sociaal psycholoog Harald Welzer zijn ecologische kwesties terug te voeren op sociale en culturele kwesties: ze gaan altijd over de bestaansvoorwaarden van menselijke gemeenschappen. En ze zijn zo ingebed in onze cultuur en ons denken, dat we ons vaak niet eens bewust zijn van onze alledaagse routines. En iets waarvan je je niet bewust bent, kun je niet bekritisieren of in twijfel trekken. Welzer biedt in dit boek inspirerende voorbeelden van ondernemers en gemeenschappen die wel, en met succes, het roer hebben omgegooid.

Harald Welzer. **Zelf Denken**. Uitgeverij Jan van Arkel 2014 i.s.m. Oikos. ISBN 978-90-6224-540-6. 272 pag, €19,95.

Afscheid van het kapitalisme

Doordat het kapitalisme leidt tot groei van productie en hogere arbeidsproductiviteit is de druk op de aarde door de mens de afgelopen eeuwen geweldig toegenomen. Om verdere achteruitgang van de aarde tegen te gaan is volgens Egbert Tellegen een andere economische orde nodig. Daarin zullen ondernemers zich moeten ontwikkelen tot professionele milieubeschermers die in plaats van maximaal winstbejag, een optimale behoeftebevrediging van consumenten nastreven die het milieu niet belast. Het goede nieuws is dat binnen bestaande ondernemingen in de vorm van sociaal ondernemen een dergelijke ontwikkeling al gaande is.

Egbert Tellegen. **Afscheid van het kapitalisme. Over de aarde en onze economische orde**. Amsterdam University Press 2014, ISBN 978-90-8964-758-6. 120 pag, € 14,95.

Passie voor kleuren

Rymke Wiersma van het Utrechtse collectief Atalanta is vooral bekend als schrijfster van kinderboeken over natuur, ecologie en anarchisme. Onlangs verscheen echter een roman voor volwassenen, over een jongere, dat wel. Jim groeit op in het gezin van haar tante. Elke naam heeft voor haar een kleur. Na de zoveelste ruzie besluit ze van huis weg te lopen. Zo belandt ze als veertienjarige in een kraakpand, tussen activisten en wereldverbeteraars, in de stad waar ooit haar moeder woonde. Ze maakt er vriendinnen en vrienden, en gaandeweg ontdekt ze steeds meer sporen van het verleden van haar moeder.

Rymke Wiersma. **Blauw en geel en donkerrood**. Atalanta 2014. ISBN 978-90-73034-55-6. 447 pag, €24,00.

BIOSCOOP
Liefdesbrief aan de planeet

Dit is een man met compassie voor de mens, dacht regisseur Wim Wenders toen hij lang geleden op een foto van een Malinese blinde vrouw van Sebastião Salgado stuitte – de foto hangt nog steeds boven Wenders’ bureau. Samen met Salgado’s zoon, Juliano Ribeiro Salgado, maakte Wenders de in Cannes bekroonde documentaire *The Salt of the Earth*.

De Braziliaanse fotograaf van wereldfaam schoot jarenlang de meest fenomenale portretten van de mens, in allerlei werelddelen en allerlei gedaanten. Onderdeel van zijn serie *Workers* was bijvoorbeeld een iconische beeldenreeks van een goudmijn in het noordoosten van Brazilië uit 1986. Zo moeten de piramides zijn gebouwd, dacht Salgado bij het zien van de ongelooflijke aantallen besmeurde mannen die tegen de steile wanden aangeplakt leken te zitten. Zijn serie *Exodus* ging over de mens op de vlucht, of dat nou was voor oorlogen, armoede, klimatologische rampen of voor dictaturen, zoals hijzelf. In 1984-1985 was hij in Ethiopië, waar hij zag dat er voedsel genoeg was maar dat de mensen gewoon niet bereikte. Al die doden vielen door verdeelproblemen, zegt hij ook nu nog verbeterd. Politieke ongelijkheid. Wenders laat hem zijn foto’s becommentariëren, en toont soms de tegen de camera pratende fotograaf en de foto die hij bespreekt in één shot. Droogte was onder andere in Ethiopië een grote vijand. Ontroerend zijn de foto’s waarop familieleden hun doden met het zo schaarse water wassen – schoon de laatste reis ingaan is voor hen van groot belang. Anders dan op veel foto’s uit die tijd behouden de uitgemergelde Ethiopiërs hier hun menselijkheid en zijn ze geen passieve slachtoffers. Na het zien van de wreedheden tussen de Hutu’s en Tutsi’s in Rwanda en de al even abjecte nasleep ervan in Congo verliest Sagado het vertrouwen in onze soort. Gedesillusioneerd keert hij met zijn gezin terug naar zijn vaders boerderij, eens een paradijs maar inmiddels een door erosie aangetaste dorre, droge boel. Dan komt zijn vrouw op een prachtig idee: wat als we nu de bomen die hier ooit stonden proberen te vervangen? Tweeënhalf miljoen bomen later is het stuk land een jong tropisch bos. Natuurvernietiging is onkeerbaar, is de boodschap die dit fascinerende echtpaar nu overal uitdraagt. Ze hadden zo als voorbeeld in de Tegenlicht-afl levering *Het groene goud 2* van begin oktober gepast (ook over het omkeren van verwoestijning, een aanrader). Inmiddels fotografeert Salgado weer, het project Genesis is een ode aan de natuur, een liefdesbrief aan de planeet.

Wendy Koops

The Salt of the Earth is vanaf 4 december te zien in de bioscoop.

FESTIVAL

Suikerconsumptie en voedselverspilling

In het kielzog van het succesvolle *Super Size Me*, waarin regisseur Morgan Spurlock zichzelf langdurig onderwierp aan een menu van enkel fastfood, onderwerpen ook de regisseurs in de films *That Sugar Film* en *Just Eat It: A Food Waste Story* zich aan een uitdaging. De een gaat enkele weken veertig theelepeltjes suiker per dag consumeren, en dan

vooral door het nuttigen van producten met verborgen suikers, de ander gaat samen met zijn vrouw zes maanden lang alleen maar eten wat anders weggegooid zou worden. Slechts twee voorbeelden van milieugerelateerde films op documentairefestival IDFA. Er zijn er ongetwijfeld meer. **IDFA, van 19 t/m 30 november in Amsterdam, zie www.idfa.nl.**

TELEVISIE

Expeditie Birma

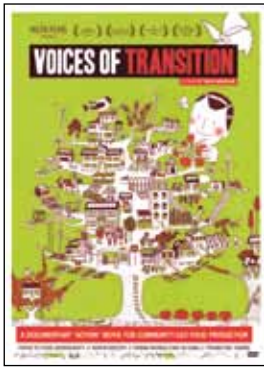
Voor het eerst in een halve eeuw hebben Britse wetenschappers en een filmploeg van de Natural History Unit van de BBC toestemming gekregen om diep in het Birmaanse oerwoud op zoek te gaan naar onder meer wilde olifanten, beren, luipaarden en andere zeldzame dieren. Welke invloed heeft het isolement van Birma (Myanmar) in de voorbije decennia gehad op de natuur en het dierenleven? Ze ontdekken dat sommige diersoorten, ondanks de ongerepte natuur, toch bedreigd worden. **Natuur op 2: *Expeditie Birma*, 7, 14 en 21 november, 19.25 uur, NPO 2.**

DVD

Transitiebewegingen

Klimaatverandering, slinkende natuurlijke rijkdommen, bodemerosie en dreigende hongersnood. De problemen zijn immens, maar toch ziet de actie-documentaire *Voices of Transition* ze liever als positieve uitdagingen.

Te zien is hoe in Bourgondië, waar de monocultuur op het platteland weer plaats moet maken voor biodiversiteit, de Engelse Transition Towns Totnes en Bristol en Cuba, waar de hoofdstad Havana inmiddels voor 70 procent zelfvoorzienend is qua groenten van lokale biologische teelt, hard gewerkt wordt aan een omslag. De dvd heeft als ‘extra’ een interview met Rob Hopkins, initiator van de Transition Towns-beweging. ***Voices of Transition*. Op dvd verkrijgbaar via www.omslag.nl, Omslag vertoont de film ook op 28 november.**

Adem jij ook liever gezonde lucht?

Teken de petitie aan de Tweede Kamer

Door het drukke, vervuilende verkeer is de lucht in Nederland lang niet overal gezond. Roep de Tweede Kamer nu op tot maatregelen tegen luchtvervuiling. Teken de petitie!

www.milieudefensie.nl/luchtkwaliteit

Kweeperen voor Naomi

Met mediteren en biologische aardappelen kopen in tasjes van afbreekbaar plastic, gaan we het klimaat niet redden. Dat zegt Naomi Klein met haar nieuwste boek *This Changes Everything*. Alleen met een afschaffing van het kapitalisme kunnen we de permanente oorlog tegen het leven op aarde stopzetten. Een sociale revolutie voor kleinschaligheid en zelfbestuur, dát is het enige wat helpt, volgens de Canadese schrijvende activiste. Naomi, meid, ik ben het helemaal met je eens. Toch bemerkte ik bij je verhaal een oprispinkje van treurigheid.

Waarom? Het kritische duveltje in mij piepte dat het niet gaat gebeuren, die revolutie. In de jaren zeventig en tachtig waren de anti-kapitalistische sociale bewegingen veel krachtiger en zichtbaarder dan nu, terwijl de wereldeconomie toen nog lang niet zo klimaat-onvriendelijk was. Waar is de Occupy-beweging van een paar jaar geleden gebleven, terwijl er in de financiële wereld niks fundamenteel veranderd is? De oorlogen die net over de randen van Europa gevoerd worden, werken evenmin mee het idee te doen postvatten dat de antikapitalistische omwenteling in de wereld prioriteit heeft. En dan beleef ik nog een mentaal dilemma met je analyse, Naomi, die – ik kan er niks aan doen – mijn eigen revolutionaire spirit ondergraft. Een maatschappelijke beweging heeft een hele lange adem nodig, blik gericht op de einder. Het vervelende van werken aan een langetermijnrevolutie is dat je én voortdurend moet benadrukken dat er nu heel erg veel niet deugt en de betere wereld in de toekomst ligt. Op individueel niveau kun je ongelukkig worden van zo'n levenshouding: om niet als treurige azijnpiesser te eindigen, moet je toch als mens nú leven en zien wat er allemaal mooi is en goed gaat. Dus revolutie, ja graag als het effe kan. Maar ondertussen koop ik toch maar biologische aardappelen in tasjes van afbreekbaar plastic, mediteer en beleef de woordeloze schoonheid van het najaarszonlicht dat de gouden overdaad beschijnt van de wulpse vruchten aan de kweeperboom.

Michiel Bussink verbouwt eten, geeft workshops over eten en schrijft over eten. Onder andere in zijn boeken *Lekker Landschap*, *Ik eet dus ik ben* en *Smaakboek Achterhoeks fruit*. Vind hem op www.michielbussink.nl

Recept

- ½ citroen
- 2 kweeperen
- Glas rode port
- 400 gram vers eekhoorntjesbrood of 40 gram gedroogd
- Boter
- Sjalotje
- Gedroogde tijm
- Peper en zout

Halveer de kweeperen en verwijder met behulp van een appelboor het klokhuis. Leg de kweeën met het snijvlak naar boven in een schaal of gietijzeren pan. Besprenkel eerst met citroensap, dan met wat port, peper en zout. Doe een scheutje water in schaal of pan en zet die afgedekt in een op 180 graden voorverwarmde oven. De kweeperen zijn, afhankelijk van de grootte, in drie kwartier tot een uur gaar. Veeg vers eekhoorntjesbrood schoon en snijd in plakjes, week gedroogd een half uur in lauw water en knijp dan uit. Bak de gesnipperde sjalot in de boter, doe er eekhoorntjesbrood en tijm bij en bak zo'n tien minuten. Giet er dan een scheut port bij en laat zachtjes inkoken. Schep de paddestoelen in de gare kweeperen en dien op.

Lichtgewicht lichtje

Direct hergebruik? Altijd leuk. To-
ver met Bottle Light een lege fles
om in een energiezuinige lamp.
Deze handige kurk bevat een
LED-lampje. Opladen duurt een
uur en geeft twee uur licht. Opla-
den kan via USB, wat betekent
dat je de WakaWaka Power zon-
necel kunt gebruiken. Dat scheelt
zeldzame metalen voor een eigen
zonnepaneeltje. De Bottle Light
kost 14,95 en is onder andere te
koop bij **cadeau-cadeau.nl**

Voordeel: Lege flessen krijgen een tweede leven,
mogelijkheid om zonne-energie te gebruiken.
Nadeel: Tenzij dit lampje in de plaats komt van
andere technologie, is het extra materiaal-
en stroomverbruik.

Plakbandgigant gaat groen

Tesa, dat ken ik dus alleen van het plakband, en wie denkt
er nou aan plakband als het over eco gaat. Maar ook Tesa
is op de ecotour. Zo zijn hun producten volledig gemaakt
van hergebruikt kunststof met kleefstoffen op waterbasis.
En, eigenlijk heel voordehandliggend: ze maken isolerend
raamfolie. Nieuw in het assortiment bij **ecomondo.nl**

Voordelen: Dit plastic helpt je
energie te besparen, waar dat
anders misschien niet kon.
Nadelen: Het blijft plastic, dat
in het milieu niet afbreekt, dus
goed inleveren is van belang.
Papieren plakband kan moge-
lijk een beter alternatief zijn.

Doe het zelf

Urban farming

Het is een fenomeen van de laatste jaren: stadslandbouw. *Urban
farming*, zo je wilt. Overgewaaid uit de VS. En een uitkomst voor
iedereen die niet gezegend is met een serieus ‘buiten’ bij zijn huis.
Misschien niet het meest voor de hand liggende onderwerp nu we net
vers de herfst zijn binnengestapt. Maar wie nu zijn eerste schreden op
het terrein van de stadslandbouw zet, zou komend voorjaar zomaar
eens een mooie buurttuin kunnen hebben of delen.

Onder stadslandbouw valt eigenlijk alles wat er aan voedsel in de stad
wordt geproduceerd. Denk aan eetbare tuinen op daken, balkons, in
volks-, buurt- en schooltuinen. Maar ook gedeelde tuinen op groen-
stroken, braakliggende terreinen, in speeltuinen en steeds vaker ook
in en op leegstaande kantoorgebouwen. Gemeenten zijn over het
algemeen vrij happig op dit soort groenprojecten. Niet zo gek, want
stadslandbouw maakt de stad duurzamer. Het brengt gezond voedsel
dichterbij de mensen en buurtgenoten dichterbij elkaar. En het is ook
nog eens de meest gezonde oplossing voor de groeiende kantoren-
leegstand. Bovendien weten steeds minder stedelingen hoe (of soms
zelfs dat) een courgette groeit of waar tomaten vandaan komen. Ook
dat varkentje is met stadslandbouw te wassen. Hartstikke win-win dus.
In Rotterdam, een koploper qua stadslandbouw, hebben ze voor
stadslandbouwers in spé een speciale flyer gemaakt. Inclusief handige
to-do-lijst. Vrij vertaald komt die hier op neer:

Nienke Oosterbaan is auteur van *Fred & Wilma in de Vinexwijk* en
geeft ons elk nummer een leuke tip om zelfvoorzienend te leven.

1. Zoek een geschikt stuk grond en eventueel mensen om mee samen
te werken.
2. Maak een plan: wat wil je verbouwen en hoe: direct in de grond of
in bakken?
3. Neem contact op met de juiste afdeling bij de gemeente en maak
goede afspraken.
4. Controleer of de bodem schoon genoeg is om voedsel op te
verbouwen!

Naast groente en fruit kan zo’n stuk grond ook een prima plek zijn
voor wat scharrelkippen, waar je samen met je burens voor zorgt.
En van profiteert. Kijk maar eens op:
www.wesharechicken.unitednature.nl.

Met welke gemeente-afdeling je precies wat waar en hoe moet
regelen, verschilt uiteraard per stad. Maar als je met een goed onder-
bouwd landbouwplan bij het juiste loket aanklopt, is de kans op
succes aanzienlijk. Meer over stadslandbouw lees je op:
www.groeneruimte.nl/dossiers/stadslandbouw. En op sites van de
verschillende stadslandbouw-platforms. Die zijn er onder andere in
Rotterdam, Amsterdam, Den Haag, Groningen, Utrecht en Almere.
Even Googlen op stadslandbouw + stad en je hoeft het wiel zelf niet
meer uit te vinden. Je vindt er zelfs soms ontwerptekeningen en teelt-
handleidingen voor stadslandbouwprojecten. Doe er je voordeel mee.

Help padden uit de put

Arme diertjes die per ongeluk in een put vallen! Ze kunnen er niet meer uit
en verdrinken of verhongeren. Zo sterven veel amfibieën en kleine knaag-
dieren. Maar nu is er de schattigste oplossing, ontwikkeld door RADON
samen met Vivara natuurbeschermingsproducten. De kikkertrap, een meta-
len strip met raster, die amfibieën prima weten te gebruiken. De trap is er in
twee lengtes, met een schuifstelsel, waardoor ‘ie op maat te maken is. De
trap van 35 tot 60 centimeter kost 19,95 en 60 tot 120 centimeter kost
24,95. Te koop via **Vivara.nl**

Voordelen: Je redt dieren en, als je geluk hebt, kun je ze trap zien lopen.
Nadelen: Het zal best mogelijk zijn zelf een klimplankje te maken van wat
restmateriaal.

Fietshebbedingen

Heb je een beetje een fietsfetish? Terecht.
Fietsen zijn hot. Net als de accessoires van The
Upcycle: armbanden van fietsketting, pashoesjes
en riemen van buitenband, een futon van bin-
nenbanden, een tafellamp van fietslampen. En
sexy nieuwe fietsen, gemaakt van, nouja, oude
fietsen dus. Kijk voor al dat mooie Nederland-
se spul op **www.theupcycle.nl**

Voordelen: Mooi! Je laat zien waar je voor
staat. En je steunt een project waardoor oude
fietsen niet op de schroot terecht komen.
Nadelen: Je kúnt ze natuurlijk ook zelf maken, want wie heeft zulk
spul nou niet in de schuur liggen...

Verpakkingsvrij winkelen

Boodschappen doen met je eigen verpakkingen? Helemaal hip!
Na Londen, de VS, Spanje en Italië, openden de afgelopen
maanden verpakkingsvrije supermarkten in Antwerpen én in
Berlijn, waar nog tijdens de opening bekendgemaakt werd dat
er een tweede komt, door crowdfunding. Ook in Nederland
wordt gewerkt aan onze eerste verpakkingsvrije supermarkt:
Bag&Buy. Oók mogelijk gemaakt door crowdfunding.

Zo’n verpakkingsvrije supermarkt, is dat nou een goed idee? We
belden Milieu Centraal, dat een genuanceerd standpunt heeft.
“Hoeveel verpakken het milieu belast, scheelt per product,”
zegt Sytske de Waart van Milieu Centraal. “Soms kunnen verpak-
kingen de levensduur van een product verlengen en verspilling
tegengaan. Zo’n plastic ‘sleeve’ over een komkommer bijvoor-
beeld, zorgt ervoor dat ‘ie veel minder snel bederft.” Bovendien,
zegt ze, zijn bakjes of herbruikbare verpakkingen waarin je je
boodschap meeneemt, niet milieuneutraal zodra je ze afgast. De
Waart vindt de verpakkingsvrije winkel een bewonderenswaardig
initiatief, maar denkt dat het vooral mensen bereikt die toch al
bewust consumeren. Daardoor blijft de daadwerkelijke winst
beperkt. “Veel mensen willen niet naar drie winkels voor hun
boodschappen. Dus verduurzamen van verpakkingen blijft
belangrijk.”

Zijn winkel gaat heus niet de hele wereld redden, weet Wim van
Dijk van Bag&Buy, maar hij wil een steentje bijdragen. “Hoeveel
je weggooit hangt ook af van hoeveel je koopt. Als je normaal
twee verpakte komkommers koopt, koop je er nu misschien
ééntje onverpakt.” Er zullen vier- tot zeshonderd droge produc-
ten te vinden zijn en ook een scala aan vloeibare producten.
“Sap en olie gaan prima, maar melk bijvoorbeeld, kan dat in een
grote tap of niet? We willen absoluut geen risico’s nemen met
voedselveiligheid. Dus we verkopen alleen waar we goed in
zijn.” De winkel moet dus geen complete supermarkt worden,
maar een ‘food winkel’. “We worden vooral een gezellige buurt-
winkel, en als de lokale bakker verantwoord brood bakt, dan
kunnen we samenwerken.”

Mensen op sociale media denken mee, maar een achtergrond in
retail heeft Van Dijk wel, als directeur van Food Dispense, produ-
cent van de bulkdispensers, inderdaad, voor verpakkingsvrije
verkoop. “Ik merkte dat winkels daar nog verrassend weinig
mee doen, terwijl het zulke grote voordelen heeft, ook voor het
milieu.” Dus deed ‘ie het zelf maar, en dan moet het wel écht
groener zijn. “Ik ga niet allemaal zakjes koffie openscheuren om
het daarna ‘onverpakt’ te verkopen.”

Bag&Buy houdt een crowdfundingcampagne tot 1 december:
bagandbuy.nl.

Annemarie Opmeer

Oproepen en Agenda

Informatiebijeenkomst Den Haag over gezonde lucht!
Woon je in Den Haag en ben je benieuwd naar de luchtkwaliteit in jouw buurt? Kom dan op 30 oktober naar de Idazaal voor een bijeenkomst voor bewoners die met ons in actie willen komen. Je krijgt informatie over de gezondheidseffecten van luchtvervuiling, maar we zullen ook de oplossingen voor jouw buurt bespreken. In de vieste straten gaan we in 2015 de luchtvervuiling meten, misschien wel samen met jou? Aanmelden via: gezondelucht@milieudefensie.nl of bel 020 62 62 620

Milieudefensie Academie
Ben je bezig met een duurzaam initiatief, en wil je daar meer bekendheid aan geven? Dan denk je waarschijnlijk al snel aan de media en social media. Maar hoe ga je daar nu goed mee om? Op 12 en op 26 november kun je hierover een workshop van

de Milieudefensie Academie volgen:
12 november 'Omgaan met de pers: instapcursus'
26 november 'Groter bereik met # en like'.
Beide workshops vinden plaats in Lazuli, Oudegracht 243, Utrecht. Kosten 5 euro voor Milieudefensie-leden, 30 euro voor niet-leden. Meld je aan op milieudefensie.nl/academie.

Filmvertoning schaliegasfilm Uearthed
Wij hebben een filmtip: *Uearthed*. Al over gehoord? Het is een mooie en gedegen nieuwe documentaire over schaliegas, die lovende recensies ontvangt. À la *Gasland*, maar dan vanuit Zuid-Afrikaans perspectief. En dat maakt de film in onze ogen extra interessant want Shell heeft daar grootse plannen voor schaliegasboringen. De maakster, Jolynn Minnaar is eind november in Nederland om haar film te vertonen

tijdens het IDFA. Samen met Stichting Schaliegasvrij organiseren wij van 27 november tot 1 december filmvertoningen, in de Noordoostpolder, Bostel, Tilburg, Eindhoven – en wellicht in nog meer plaatsen! Meer informatie volgt op milieudefensie.nl.

JMA zoekt jonge talentvolle wereldverbeteraars
Het schijnt dat de gemiddelde Nederlander zo'n 300 mensen kent. Onze digitale kringen, zoals op Facebook, zijn daar nog niet eens bij meegerekend. Jij hebt een groot netwerk, willen we maar zeggen. We zijn er van overtuigd dat daar tenminste één wereldverbeteraar tussen zit, één talent dat zich bij JMA in wil zetten voor een duurzame wereld. Nomineer die persoon en verras hem of haar via nomineereentalent.nl!

Symposium Transparantie in de stroommarkt
Groene stroom, grijze stroom, sjoemelstroom? Het zal allemaal wel, denkt de verbruiker. Een radicale stap is nodig om het consumentenvertrouwen weer terug te winnen. 'Full Disclosure' heet het nieuwe concept voor totale transparantie over de herkomst van alle soorten elektriciteit. Op 20 november organiseert WISE in de NRC debatzaal in Amsterdam een symposium over transparantie in de stroommarkt. Met gastsprekers uit Zwitserland en Oostenrijk, landen waar dit systeem al draait. Meer info op wisenederland.nl.

Doe mee!
Kijk voor een actueel activiteitenoverzicht op www.milieudefensie.nl/doemee

Service | Varia

Slobbe

De eerste hap

Het is een goed jaar voor de hazelnoten. Dat wist ik niet. Vroeger wist ik niet eens dat je in Nederland eetbare hazelnoten kon vinden. De hazelaar, ja, die kende ik wel. Ik heb dat altijd een mooie boom gevonden, met z'n veelvoud aan stammen, dicht op elkaar, waar ik me als jongetje zo graag doorheen wurmde. Als een soort Houdini klom ik naar boven. Steeds kwam ik weer klem tussen de takken, steeds worstelde ik me vrij. Flink wat kleren heb ik zo gescheurd. Ik kende de mooie, kwetsbaar ogende, groene bladeren en de gele katjes die zo vroeg in het jaar bloeiden. In januari, vaak onder een dik pak sneeuw. Je ziet ze overal, de hazelaars, in bijna alle parken en plantsoenen in de stad. Dus de noten kende ik natuurlijk ook. Je kunt ze moeilijk missen, in september. Van groengemutst tot bruin en rijp. Maar dat je ze ook eten kan? Dat deze nootjes aan deze Nederlandse boom hetzelfde waren als de hazelnoten uit de winkel? Van de hazelnootpasta? Van het hazelnootgebak? Het is een beetje vreemd misschien, maar echt, daar had ik nooit bij stil gestaan. Dat iets zó gewoon en tegelijk zó lekker is. Zo aanraakbaar. Zo dichtbij.

De eerste hap is een grote stap. En dan ... de gedachte dat je minder afhankelijk van winkels bent, dat niemand je iets doet, dat je je eigen relatie met natuur kan hebben, met de geuren van het veld en de bomen in de straat, en dat je zelf kruiden, noten, vruchten plukken kan. Het duurde even voor ik daar op kwam. En nu zie je het overal. Wildplukken is *booming*. Een oude traditie is herboren, de eerste Nationale Wildpluk Conventie – vorige maand – was een groot succes, en ik ben enthousiast. Natuurbeleving als dagelijkse kost; met kastanjes op het vuur en hazelnoten in de schuur. Want de hazelnoten, leerde ik, kun je het beste een maandje laten drogen. Pas daarna schillen en vervolgens tien minuutjes in de oven. En het weegbree, de brandnetel, de zoete kers. Het beukennootje, het zevenblad, de appel en het madeliefje. De vlier, de braam, het meidoornblad. En de grote boom waar ik zo graag in klom, waarlangs dag in dag uit de mensen lopen, in haar schaduw, in haar pracht. Waar bos en landschap simpelweg heel lekker zijn. Is dat geen column waard?

Thomas van Slobbe is directeur van Stichting wAarde en thriller-auteur. Elk nummer deelt hij met ons een lichtvoetig verhaal over duurzaamheid.

Illustratie: Renée Gubbels

ADVERTENTIE

Wilt u een gezonde aarde doorgeven?

Samen met onze leden en donateurs werken wij aan een schone, leefbare en rechtvaardige wereld. U steunt ons misschien al. Daar zijn we u heel dankbaar voor!
U kunt ons blijven steunen door Milieudefensie op te nemen in uw testament. Een bijzondere manier om iets moois na te laten. Ook hoeft er over het deel dat u aan Milieudefensie schenkt, geen belasting betaald te worden.

We begrijpen dat u goed over uw testament wilt nadenken en daar rustig de tijd voor wilt nemen. Denkt u aan het opnemen van een goed doel of meerdere goede doelen in uw testament? Neem dan vrijblijvend contact met ons op:

- stuur mij de brochure
- bel mij voor een adviesgesprek
- kom bij mij langs om rustig te kunnen praten over de mogelijkheden (wij bellen u om een afspraak te maken)

naam:	M/V
adres:	
pc en woonplaats:	
telefoonnummer:	
ik wil het liefst gebeld worden om:	uur

Of bel of mail ons: 020 5507 323 veronique.lecluse@milieudefensie.nl
Stuur deze bon op naar:
Milieudefensie, t.a.v. Véronique Lecluse,
Antwoordnummer 8391, 1000 RA Amsterdam

Colofon

Down to Earth
Nummer 25, oktober 2014

Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie en verschijnt zes maal per jaar. Het blad wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt weer van de Vereniging Milieudefensie. Wie kopij wil inzenden, wordt verzocht vooraf contact op te nemen met de redactie. Overname van artikelen is mogelijk na overleg met de redactie.

Servicelijn 020 626 26 20 (voor abonnementen, administratie en vragen)

Redactieadres
Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam
T: 020 550 73 74
F: 020 550 73 10
E: redactie@dwntoearthmagazine.nl
www.downtoearthmagazine.nl

Redactieraad Kees van den Bosch, Marlijn Dingshof, Wyke Smit, Jan Paul van Soest, John Verhoeven
Redactie Frek Kallenberg, Annemarie Opmeer (hoofd)
Art-direction en vormgeving 8-13 Grafisch ontwerpers (Marjan Peters), www.8-13.nl
Druk Senefelder Misset, Doetinchem
Dit tijdschrift is gedrukt op Reviva Print (100% kringloop)

Abonnement Minimaal €35,- per jaar. U bent dan tevens lid van Milieudefensie. Opzeggingen alleen schriftelijk via de Milieudefensie Servicelijn, Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam. Opzeggen kan tot 1 november voor de eerste helft van het kalenderjaar en tot 1 mei voor de tweede helft van het kalenderjaar.

Advertenties Tarieven en opgave via Adviesbureau Cadex, Tuin 12, 4307 Oosterland (Zld).
T: 0111 64 33 07.
E: info@cadex.nl

ISSN: 2211-0712

Verstikkend groen

Soms denk je een probleem op te lossen, en dan creëer je een heel nieuw probleem. Kudzu, bijvoorbeeld, werd van 1935 tot midden jaren 50 in de zuidelijke staten van de VS door boeren expres uitgezaaid om erosie tegen te gaan. Wat blijkt: de plant is niet te stoppen. De woekeraar groeit 30 centimeter per dag en overgroeit en verstikt alles, ook gewoon gezonde bomen, en kreeg hierdoor de bijnaam 'de plant die het Zuiden opat'. Verspreiding gaat via wortelstokken en per ongeluk gemorste stukjes. De oplossing is tijdenlang achtereen maaien, of, zo is de nieuwe oplossing: geiten. Kudzu, paradoxaal genoeg, is namelijk ook een nuttige plant, zelfs een interessante bron voor bio-ethanol, maar verandert de bodem zo, dat die minder CO₂ opneemt. Ondertussen is er in het Noorden van de VS een invasieve exoot gevonden die er bijna precies hetzelfde uitziet, maar per ongeluk geïntroduceerd is, en nog moeilijker te verwijderen is: Mile-a-Minute. Een plant die, zoals de naam verradt, eveneens razendsnel groeit, maar ook nog eens stekels heeft. Verspreiding gaat via zaad uit besjes die bij vogels populair zijn en in het water drijven. Hiertegen lijkt alleen afbranden te helpen... of landbouwgif.

Tekst: Annemarie Opmeer. Beeld: iStockphoto by Getty Images

Na ons de zondvloed?

We willen het misschien liever niet zien.
Maar wat voor aarde laten we achter voor onze kinderen?
Samen laten we Nederland een andere weg inslaan.

Doe mee op milieudefensie.nl

milieudefensie
anders kijken, anders kiezen

